

UTJECAJ RATNIH I PORATNIH MIGRACIJA NA DEMOGRAFSKU SLIKU GRADA KNINA (1991. – 2011.)

THE EFFECT OF WAR AND POST-WAR MIGRATIONS ON THE DEMOGRAPHIC COMPOSITION OF THE TOWN OF KNIN (1991-2011)

SNJEŽANA MRĐEN,¹ ANA JURIC²

¹ Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Ul. Dr. Franje Tuđmana 24 i, 23 000 Zadar / *University of Zadar, Department of Geography*, e-mail: smrdjen@unizd.hr

² Put studenca 14, 23 212, Tkon, e-mail: anajuric14@gmail.com

DOI: 10.15291/geoadria.1499

UDK: 314.15(497.5)“1991/2011“:<911.3:314(497.5 Knin)>=111=163.42

Prethodno priopćenje / *Preliminary communication*

Primljeno / *Received*: 2018-20-3

U radu se analiziraju promjene u ukupnom kretanju broja stanovnika u naseljima Grada Knina u posljednja dva međupopisna razdoblja (1991. – 2001., 2001. – 2011.) te promjene u narodnosnoj strukturi stanovništva. Budući da je rat prouzročio prisilne migracije koje su odredile demografske procese na tom području, posebna pažnja pridaje se proučavanju migracijskih obilježja stanovništva. Rezultati analize pokazuju da su se najveće promjene u demografskoj slici toga područja dogodile u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. Obje komponente (prirodno i mehaničko kretanje) koje su bile negativne dovele su do znatnog pada broja stanovnika te do izrazitog smanjivanja autohtonog stanovništva. Posljedica toga je promjena narodnosne strukture. Predratno srpsko stanovništvo smanjeno je za više od tri četvrtine, a doseljavanje stanovništva iz ostalih dijelova Hrvatske te iz Bosne i Hercegovine dovelo je do prevage Hrvata. Unatoč pozitivnom migracijskom saldu u posljednjem međupopisnom razdoblju, u većini naselja, koje obuhvaća ovo istraživanje, nepovoljni demografski procesi, okarakterizirani negativnom prirodnom promjenom te demografskim starenjem stanovništva, upućuju na nastavak depopulacije koja će u nekim naseljima dovesti do demografskog izumiranja.

KLJUČNE RIJEČI: migracija, autohtono stanovništvo, narodnosni sastav, naselja, Grad Knin

The purpose of this paper is to analyze changes in the total population change in the settlements of the Town of Knin in the last two intercensal periods (1991-2001, 2001-2011), as well as the changes in the ethnic composition. As the war caused forced migrations which largely determined demographic processes in this region, a special attention in this research was given to the migration features of the population. The results of this research indicate that the greatest changes occurred in the 1991-2001 intercensal period. Both components of growth (natural increase and migration) were negative and caused a significant decrease of the indigenous population. This transformed the ethnic structure of the region; pre-war Serb population decreased by more than three quarters, while the influx of people from other parts of Croatia and Bosnia and Herzegovina resulted in the predominance of the Croat population. Although the region experienced a positive net migration in the last intercensal period, unfavourable demographic processes characterized by negative natural population change and demographic ageing occurred in most settlements included in

this research. This suggests that the region is likely to continue experiencing depopulation, which will cause the extinction of population in some settlements.
KEY WORDS: migration, indigenous population, ethnic structure, settlements, Town of Knin

UVOD

Kraj 20. i početak 21. stoljeća u Hrvatskoj i u državama u regiji obilježen je dramatičnim političkim i društveno-ekonomskim promjenama koje su se odrazile na populacijska kretanja. U prvom redu, zbog ratnih zbivanja došlo je do velikih unutarnjih i vanjskih migracija. Broj raseljenih osoba na teritoriju bivše Jugoslavije dosegno je potkraj 1993. godine maksimum od 2,5 milijuna osoba (Hovy, 2011.). U Hrvatskoj je u ratnom i razdoblju 1991. – 1997. došlo do raseljavanja oko 950 000 stanovnika (MESIĆ, BAGIĆ, 2011.).¹ Tako I. Nejašmić (2014.) procjenjuje da se od 1991. do 2001. iz Hrvatske iselilo oko 500 000 osoba, što je 11,5 % prosječnog broja stanovnika. Većinu iseljeničkog kontingenta činile su osobe srpske nacionalnosti kojih je, prema D. Živić i N. Pokos (2004.), u razdoblju 1991. – 1997. bilo više od 370 tisuća, dok ih je na osnovi kumulativnih podataka 2001. bilo oko 270 000. Kao posljedica višestrukih raseljavanja došlo je do promjene u ukupnom broju stanovnika, prirodnom kretanju te u strukturama stanovništva, napose u etničkoj i starosnoj strukturi. Potrebno je naglasiti da su u Hrvatskoj i prije 1990. godine demografski procesi bili negativni, nedovoljan fertilitet za zamjenu generacija, niska stopa prirodnog prirasta, starenje stanovništva, dugotrajna emigracija (NEJAŠMIĆ, 2012.; WERTHEIMER-BALETIĆ, 2017.), koji su nakon Domovinskog rata (1991. – 1995.) nastavljeni, ali još naglašenije. Tako je Hrvatska zabilježila znatnu demografsku regresiju, pri čemu je u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. depopulacijom bilo zahvaćeno oko 85 % površine državnog teritorija (PEJNOVIĆ, 2004.). Najveći demografski i gospodarski gubici dogodili su se na području koje je izravno bilo pogođeno ratom (AKRAP, 1995.; LAJIĆ, 1995.; AKRAP I DR. 1999; ŽIVIĆ, POKOS, 2004.). Međutim, dio tih područja imao je i prije rata obilježja izrazite demografske regresije (NEJAŠMIĆ, ŠTAMBUK, 2003.; NEJAŠMIĆ, TOSKIĆ, 2016.).

Jedan od primjera je Grad Knin koji se nalazi u Šibensko-kninskoj županiji. U ovome području

INTRODUCTION

The end of the 20th century and the beginning of the 21st century were marked by dramatic political and socio-economic changes in Croatia and other neighboring countries, changes which resulted in population movement. Due to the Croatian War of Independence, significant internal and external migrations occurred. The number of people who were forced to move from their hometowns within the ex-Yugoslavian territories reached the maximum of 2.5 million at the end of 1993 (Hovy, 2011). In Croatia, during the war period and from 1991 to 1997, 950,000 people were displaced (MESIĆ, BAGIĆ, 2011).¹ I. Nejašmić (2014) approximates that 500,000 people emigrated from Croatia from 1991 to 2001, which was 11.5% of the average population. Most of the migrants were of Serb ethnic minority and, according to D. Živić and N. Pokos (2004), there were 370,000 of them in the period from 1991 – 1997. On the other hand, based on the cumulative data analysis in 2001, there were 270,000 Serbs. Because of the significant migrations, several changes in Croatia's demographic structure happened, including changes in its natural population change, total population, ethnic and age structure. It is important to note that demographic processes in Croatia had already been negative prior to 1990, including insufficient fertility rates, low rate of natural population change, population ageing and long-term emigration (NEJAŠMIĆ, 2012; WERTHEIMER-BALETIĆ, 2017), and all those processes continued after the war (1991-1995), at an even greater pace. Croatia saw a significant demographic regression – from 1991 to 2001, approximately 85% of the total country's area was marked by depopulation (PEJNOVIĆ, 2004). The greatest demographic and economic losses occurred in those areas which were directly affected by the war (AKRAP, 1995; LAJIĆ, 1995; AKRAP ET AL., 1999; ŽIVIĆ, POKOS, 2004). However, a part of those areas had already experienced emphasized demographic regression even before the war started (NEJAŠMIĆ, ŠTAMBUK,

¹ Autori u istoj studiji napominju "da postoje i drugačije procjene jer egzaktnih 'podataka' nema" (2011., 29).

¹ In the same report, the authors mention that "there are other approximations as well because no exact "data" were collected" (2011, 29).

ratna zbivanja pogoršala su već nepovoljnu demografsku situaciju te je 1990-ih došlo do produbljenja prirodne i ukupne depopulacije, intenziviranja demografskog starenja i izrazite promjene u narodnosnoj slici toga prostora. Početkom 1970-ih područje Grada Knina je, kao i ostali unutrašnji sjeverno-dalmatinski prostor, bilo demografski mlađe nego priobalni dio regije, uglavnom kao posljedica viših stopa rađanja. To je područje bilo na pragu demografske starosti (MRĐEN, BARIĆ, 2016.), s medijalnom starosti manjom od 30 godina.² Zbog ubrzanog procesa industrijalizacije u većim gradovima u unutrašnjosti te razvoja turizma na obali s jedne strane i tradicionalne gospodarske nerazvijenosti kninskog kraja (i okolnog prostora) s druge strane, 70-ih godina 20. stoljeća došlo je do snažnoga ruralnog egzodusa, koji je bio dio općeg procesa u Hrvatskoj te zapošljavanja u inozemstvu. Tako je npr. u razdoblju 1971. – 1981. među emigracijskim općinama u Hrvatskoj kninska općina bila dvadeseta na ljestvici po negativnoj migracijskoj bilanci (NEJAŠMIĆ, 1992.).³ U idućim je desetljećima brzo smanjivanje prirodnog prirasta te demografsko starenje, što je izravna posljedica jakog iseljavanja mladih, dovela do populacijske regresije kninskog kraja, uglavnom ruralnih naselja, a manje administrativnog središta Knina. Tijekom 1990-ih, zbog utjecaja rata, došlo je do velikih dinamičko-strukturnih poremećaja. Kninski kraj postao je jedan od izrazitijih depopulacijskih krajeva Hrvatske.⁴ Broj stanovnika Grada Knina smanjio se uglavnom kao posljedica migracijske komponente, odnosno prisilnog iseljavanja stanovništva. Uz to je, zbog većeg broja umrlih nego živorođenih, došlo do prirodne depopulacije koja je uz prisilnu emigraciju uzrokovala ukupno smanjenje broja stanovnika te izrazito demografsku starost naselja. Tako je u više od polovice naselja medijalna starost 2001. godine dosegla razinu

2003; NEJAŠMIĆ, TOSKIĆ, 2016).

One of those examples is the Town of Knin, in the Šibenik-Knin County. This region's unfavorable demographic situation was exacerbated by the war, and its natural and total depopulation deepened even further during the 1990s. Its population experienced intense demographic ageing and the ethnic structure of the region significantly changed. At the beginning of the 1970s, the Town of Knin had a younger population compared to coastal regions, a situation which characterized many other parts of the northern Dalmatian hinterlands, mostly due to their higher birth rates. The Town of Knin was on the threshold of demographic old age (MRĐEN, BARIĆ, 2016), with its median age of 30 years.² Due to a rapid process of industrialization in larger cities further inland, the development of tourism in the coastal areas, on the one hand, and the traditionally lower level of economic development of Knin region (and the surrounding areas), on the other hand, the region experienced a strong rural exodus during the 1970s. This exodus was a part of the greater demographic process in Croatia, partially motivated by the desire to work abroad. From 1971 to 1981, among all the municipalities that experienced emigration in Croatia, the municipality of Knin ranked 20th (NEJAŠMIĆ, 1992).³ The following decades saw a rapid decline of the county's natural population change as well as demographic ageing, which were direct consequences of the emigration of younger population and resulted in the reduction of the region's population, mostly rural settlements, as opposed to the administrative center of Knin. During the 1990s, because of the war, considerable changes occurred in the population's dynamic and structure. The region became one of the most depopulated in Croatia.⁴ To begin with, the population of the Town of Knin decreased as a result of migrations, primarily

² Prema rezultatima popisa stanovništva 1971. godine, medijalna starost za Grad Knin iznosila je 28,3 godine, što je za 4,2 godine manje od vrijednosti za Hrvatsku iste godine.

³ Od ukupno sto pet općina.

⁴ Promatraju li se stope porasta/pada stanovništva u razdoblju 1991. – 2001., Grad Knin se nalazi na 49. mjestu po vrijednosti stope koja je bila negativna (prosječno godišnje -41 %) od ukupno 556 gradova/općina. Najviši pad stanovništva u Hrvatskoj u istom razdoblju (iznad 100 %) zabilježen je u tri naselja koja su bila u sastavu nekadašnje općine Knin (Civljane, Ervenik, Biskupija).

² According to the results of the population census in 1971, the median age in the Town of Knin was 28.3 years, which was 4.2 years lower than the Croatian average at the time.

³ There were 105 municipalities in total.

⁴ If we look at the population change rates from 1991-2001, the Town of Knin was ranked 49th in terms of negative rate (the average yearly rate was -49%) out of 556 towns/municipalities. The most significant drop in total population in Croatia (more than 100%) was recorded in three settlements which were parts of the County of Knin at that time (Civljane, Ervenik, Biskupija).

višu od 63 godine.⁵ Kako se Grad Knin nalazi u krajnjem sjeverozapadnom dijelu županije, uz granicu s Bosnom i Hercegovinom, upravo su geografski položaj, k tome i populacijska ispražnjenost ovoga prostora te rat u Bosni i Hercegovini (1992. – 1995.), utjecali na doseljavanje bosanskih Hrvata i stanovništva iz ostalih dijelova Hrvatske, što je dovelo do izrazite promjene udjela Hrvata i Srba u odnosu na razdoblje prije 1990. Udio srpskog stanovništva u ukupnom smanjen je s 85,5 %, koliko je iznosio 1991. godine, na manje od jedne četvrtine (23,0 %) 2011. godine.

Migracija (preseljavanje ili prostorna pokretljivost) je uz prirodno kretanje stanovništva jedan od osnovnih čimbenika ukupnog kretanja stanovništva nekog područja (NEJAŠMIĆ, 2005.). Ona izravno djeluje na promjene u ukupnom broju stanovnika i na promjene demografskih struktura te na prostorni razmještaj stanovništva. Utjecaj je tim veći kada je riječ o migraciji prouzročenoj ratom. O demografskim posljedicama Domovinskog rata u hrvatskoj znanstvenoj literaturi objavljen je velik broj radova koji se bave demografskim gubicima tijekom rata te njihovim utjecajem na depopulaciju Hrvatske, kao i migracijskim kretanjima (LAJIC, 1995.; AKRAP I DR., 1999.; GELO, 1999.; POKOS, 1999.; ŽIVIC, 1999.; LAJIC, 2002.; NEJAŠMIĆ, ŠTAMBUK, 2003.; ŽIVIC, 2004.; ŽIVIC, POKOS, 2004.; ŽIVIC, 2005.; KIRALJ I DR., 2014.; KLEMPIC BOGADI, LAJIC, 2014.; ŽIVIC, 2014.) ili promjenom narodnosne strukture (ŠTERC, POKOS, 1993.; AKRAP, 1995.; LAJIC, BARA, 2010.; TURK I DR., 2015.) i to na razini Hrvatske, županija, a rijetko gradova/općina.

Što se tiče promjena u dinamici i strukturama stanovništva na području Grada Knina, na razini naselja u razdoblju 1991. – 2001. bavili su se M. Glamuzina i dr. (2005.). O promjenama u socijalnim strukturama stanovništva na razini administrativnoga grada u dva posljednja međupopisna razdoblja pisali su i S. Stanić i L. Jelača (2015.). No nedostaju radovi koji su se detaljnije bavili demografskom problematikom u dva posljednja međupopisna razdoblja, a koja se tiče ponajprije promjena u opsegu ukupnog stanovništva i kom-

forced emigration. In addition to this, the negative difference between the number of births and deaths meant natural depopulation as well. This resulted in serious depopulation and substantial demographic ageing of the region's population. In more than half of the region's settlements, the median age in 2001 reached 63 or higher.⁵ As the Town of Knin is situated in the extreme northwest part of the County, near the border with Bosnia and Herzegovina, its population structure was further affected by the migration of Bosnian Croats who moved from Bosnia and Herzegovina to Knin during the war in the neighbouring country (1992-1995) as well as from other parts of Croatia. This caused significant changes in the population structure, especially in relation to the number of Serbs and Croats who had lived in the County of Knin prior to 1990. The percentage of Serb population dropped from 85.5% in 1991 to less than a quarter (23.0%) in 2011.

Migration (displacement or spatial mobility) is one of the basic elements of the total population change of a given area, together with natural population change (NEJAŠMIĆ, 2005). It directly changes total population as well as population structure and its distribution. The effect is even more emphasized if the migration is caused by war. A great number of scientific studies deal with the topic of consequences of the Croatian War of Independence, which caused significant negative changes in Croatia's population and migration (LAJIC, 1995; AKRAP ET AL., 1999; GELO, 1999; POKOS, 1999; ŽIVIC, 1999; LAJIC, 2002; NEJAŠMIĆ, ŠTAMBUK, 2003; ŽIVIC, 2004; ŽIVIC, POKOS, 2004; ŽIVIC, 2005; KIRALJ ET AL., 2014; KLEMPIC BOGADI, LAJIC, 2014; ŽIVIC, 2014) or changes in its ethnic structure (ŠTERC, POKOS, 1993; AKRAP, 1995; LAJIC, BARA, 2010; TURK ET AL., 2015), mostly at the level of the state or counties, and less so at the level of towns/municipalities.

As for the changes in the structure and dynamic of the population of the Town of Knin, research was done by M. Glamuzina et al. (2005) at the level of settlements from 1991 to 2001. Moreover, S. Stanić and L. Jelača (2015) wrote about

⁵ Izračunali autori prema rezultatima popisa stanovništva 2001.

⁵ Calculated by the authors based on the population census from 2001.

ponenti demografskog rasta na razini naselja, što je cilj ovoga rada. U radu je posebna pažnja posvećena migracijskim obilježjima stanovništva, odnosno analizi autohtonog i doseljenog stanovništva, a s tim u vezi i promjenom u narodnosnoj strukturi koja do sada za ovo područje na razini naselja u hrvatskoj literaturi nije analizirana.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Kvantitativna analiza provedena je na razini naselja, a temelji se na popisnim podacima s posebnim naglaskom na tri posljednja popisa stanovništva (1991., 2001., 2011). Analizirani su i podaci vitalne statistike za analizu prirodnog kretanja od 1991. do 2011. godine. Prilikom analize navedenih izvora uočeni su određeni problemi koji se tiču usporedivosti vremenskih serija podataka, osobito na razini nižih teritorijalnih jedinica (gradova/općina i naselja) iz kojih proizlaze nepreciznosti izračunavanja demografskih pokazatelja.

Što se tiče popisa stanovništva, usvojene definicije ukupnog stanovništva su različite što otežava vjerodostojno interpretiranje demografskih promjena i procesa, odnosno usporedivost rezultata. Naime, popis 1991., kao i raniji, provedeni su prema koncepciji stalnog (*de iure*) stanovništva bez obzira na to gdje se osoba nalazila u tzv. kritičnom trenutku popisa. Tako su u ukupan broj stanovnika uključeni i građani na radu u inozemstvu bez obzira na duljinu boravka. U popisu stanovništva 2001. godine primijenjena je nova koncepcija, tzv. prisutnog (*de facto*) ukupnog stanovništva, a to je bio i slučaj posljednjeg popisa 2011. godine prema kojoj se u ukupno stanovništvo ne bi trebali ubrajati građani koji su u inozemstvu dulje od godinu dana.⁶ Međutim, u popisu 2001. navedena definicija je djelomično izmijenjena, pa tako ukupan broj stanovnika obuhvaća i osobe koje u inozemstvu borave i više od godinu dana, pod uvjetom da održavaju „tijesnu gospodarsku, prometnu i učestalu vezu s kućanstvom i obitelji u Republici Hrvatskoj (češći ili rjeđi posjeti, uzdržavanje člano-

⁶ Oba su popisa prvi put provedena prema Preporukama Europske ekonomske komisije UN i Statističkog ureda Europske zajednice.

changes in social structures at the level of the administrative town, in the last two intercensal periods. However, scientific literature lacks the works which dealt with demographic problems in the last two intercensal periods in greater detail, primarily in relation to total population change and various components of demographic change at the level of settlements, which is precisely the topic of this research. In addition, this paper specifically focuses on the characteristics of migrations, that is, the analysis of indigenous population and immigrants, and, by extension, the analysis of changes in the population's ethnic structure, which has not been researched in Croatian literature so far.

METHODOLOGY OF RESEARCH

Quantitative analysis was done at the level of settlements, and it was based on data obtained from population censuses, with a special attention given to the last three ones (1991, 2001 and 2011). In addition, vital statistic data was used to analyze natural population change from 1991 to 2011. Some of the used resources were not comparable, especially at the level of smaller territorial units (towns/municipalities and settlements) due to different times at which records were taken, and those can cause imprecision in demographic calculation.

Population censuses were not completely coordinated either, since the definition of total population differed from one period to another, which made the interpretation of demographic processes difficult and the results incomparable. Namely, the population census of 1991 and those prior to it were based on the concept of permanent (*de iure*) population, regardless of where those persons were located at the so-called critical moment of the census. In doing so, the census included many persons who worked abroad regardless of the duration of their stay. In 2001, a new concept was used, the so-called present (*de facto*) population, as well as in 2011. According to those censuses, any person who stays abroad for longer than one year should not be included in the total population.⁶ However,

⁶ Both censuses were performed for the first time according to

va obitelji, stalna komunikacija itd.)“ (URL 1). U konačnim rezultatima popisa stanovništva 2011. godine ukupan broj stanovnika obuhvatio je osobe koje su uoči kritičnog trenutka popisa živjele neprekidno u svojem uobičajenom mjestu stanovanja barem 12 mjeseci i osobe koje su 12 mjeseci uoči kritičnog trenutka popisa došle u svoje uobičajeno mjesto stanovanja s namjerom da u njemu ostanu barem godinu dana. Dakle, razdoblje od jedne godine i dulje te namjera prisutnosti/odsutnosti od najmanje jedne godine, bili su osnovni kriteriji za uključivanje ili isključivanje osoba iz ukupnog stanovništva (URL 3).

Drugi problem kod analiziranja statističkih izvora odnosi se na podatke vitalne statistike koji se tiču necjelovitosti podataka o broju živorođenih i umrlih za dio stanovništva na bivšim okupiranim područjima. Naime, podaci o prirodnom kretanju za godine od 1991. do 1997. nisu prikupljeni za cjelokupno područje Republike Hrvatske (nije obuhvaćeno tada okupirano područje, odnosno područje pod upravom UNTAES-a) (URL 5). „S tih se područja vitalna statistika vodila samo za prognano stanovništvo koje je privremeni smještaj našlo na slobodnim područjima zemlje“ (ŽIVIĆ, POKOS, 2004., 731) Kako je područje Grada Knina bilo jedno od okupiranih područja (1991. – 1995.), podaci o živorođenima i umrlima prikupljeni su samo djelomično.⁷ Važno je napomenuti da je došlo do promjene metodologije u prikupljanju i obradi vitalnih događaja od 1998. godine, od kada se u broj živorođenih i umrlih ne uzimaju u obzir oni koji su rođeni/umrli u inozemstvu (URL 3). Radi usporedivosti podataka, za potrebe ovoga istraživanja bilo je potrebno izdvojiti vitalne događaje samo za stanovništvo u „zemlji“ i to na razini naselja čime se skupno dobila informacija o prirodnom kretanju na razini Grada Knina.

Što se tiče podataka o migracijama, postoje određeni problemi pri demografskim analizama. Statističko mjerenje međunarodne migracije jedan je od najtežih zadataka u području prikupljanja demografskih podataka (BONIFAZI, MAMOLO,

in 2001, the definition was partially modified and included those individuals that spent more than a year abroad, but mentioned “a strong economic and traffic connection with their households as well as frequent contacts with their families in the Republic of Croatia (more or less frequent visits, supporting their family members, staying in constant communication etc.)” (URL 1). In 2011, the total population included those individuals who lived in their usual place of residence for at least 12 months continuously prior to the census, as well as those individuals who moved to their current usual place of residence within 12 months prior to the census and with the intention of staying there for at least one year. Therefore, the basic criteria of inclusion were the period of one year and the intention of presence/absence for at least one year (URL 3).

Another problem with the use of statistical sources was related to vital statistics, which included incomplete data related to the number of births and deaths for a given settlement in occupied areas at that time. This data was incomplete from 1991 to 1997 and did not include every settlement in the Republic of Croatia (the areas which were occupied by military forces were not included, meaning areas under the control of UNTAES) (URL 5). “Vital statistics of those areas included only exiled population which was temporarily located in free areas of the country” (ŽIVIĆ, POKOS, 2004, 731). Since the area of the Town of Knin was one of the occupied areas (1991-1995), relevant data was collected only partially.⁷ In addition, it is important to note that the methodology of collecting and processing vital statistics changed in 1998, so that it excluded those who were born or died abroad (URL 3). In order to create comparable sets of data for this research, it was necessary to identify vital statistics related only to the population within the country, at the level of settlements, which resulted in having the information about the natural population change at the level of the Town of Knin.

the recommendations of United Nations Economic Commission for Europe and Statistical Office of the European Union.

⁷ Data from temporarily occupied municipalities in 1991 was gathered only partially and in different periods; in the municipality of Knin, this was performed from January to June. Therefore, vital statistics from 1991 to 1995 is related to exiled population whose residence was the municipality of Knin (AKRAP, 1995).

⁷ Za privremeno zaposjednute općine podaci o broju živorođenih i umrlih 1991. godine prikupljeni su samo djelomično i to za različita razdoblja; za općinu Knin to je bilo od siječnja do lipnja. Tako se podaci vitalne statistike od 1991. do 1995. odnose na prognane osobe čije je prebivalište bilo u općini Knin (AKRAP, 1995.).

2004.; KOTZAMANIS, PILIDIS, 2011.). Razlog tome je što su koncept, definicije i sustav prikupljanja podataka različiti od zemlje do zemlje, a osobito je problem kada je riječ o ratnim migracijama. „Zbog svoje iznenadnosti i velikog opsega, masovna migracijska kretanja stanovništva se u pravilu teško prate“ (HOVY, 2011., 31). U Hrvatskoj ne postoji registar migracija te Državni zavod za statistiku istraživanja o unutarnjoj i vanjskoj migraciji stanovništva provodi na temelju podataka koji se prikupljaju u Ministarstvu unutarnjih poslova, a koji se temelje na osnovi obveze pojedinaca u vezi s prijavom/odjavom prebivališta. Važno je istaknuti da su podaci o unutarnjoj migraciji relativno pouzdani, no posebni je problem statističko praćenje vanjskih migracija jer stanovništvo koje se iseljava iz Hrvatske u inozemstvo uglavnom ne odjavljuje prebivalište (KLEMPIĆ BOGADI, LAJIC, 2014.). Osim toga, poseban problem u istraživanju suvremenih migracija je metodološka neujednačenost popisa stanovništva koja se tiče definicije ukupnog stanovništva (kao što je navedeno) pa je stoga vrlo teško kvantificirati obujam i migracijski smjer te slijedom toga selidbeni saldo – kako na državnoj razini, tako i u okviru nižih administrativnih jedinica (LAJIC, 2002.).

Upravo zbog nepostojanja podataka o migracijama ili zbog nepostojanja kvalitetnih podataka, za utvrđivanje migracijske bilance primijenjena je vitalno-statistička metoda koja se temelji na ukupnom kretanju stanovništva i prirodnom kretanju između dva popisa (NEJAŠMIĆ, 2005.). Odnosno, ona je razlika između međupopisne promjene i prirodnoga kretanja. Uz to, važno je naglasiti da s obzirom na promjenu definicije ukupnog stanovništva te neobuhvatnosti dijela vitalnih događaja na području Grada Knina (1991. – 1995.), nije moguće dati preciznu ocjenu utjecaja migracija na promjenu broja stanovnika, ali se može dobiti trend promjena prostornih kretanja (migracija).

Za analizu migracijskih obilježja stanovništva (podaci o autohtonom i doseljenom stanovništvu, godini/razdoblju doseljavanja, mjestu rođenja, doseljavanju prema udaljenosti) analizirani su podaci popisa stanovništva 1991., 2001. i 2011. na razini naselja. Za popis stanovništva 2011. riječ je o posebnoj obradi podataka Državnog zavoda za statistiku Hrvatske, izrađenoj na zahtjev Odjela

As for the data related to demographic analyses of migrations, there were some problems as well. Statistical survey of international migration is one of the most difficult tasks within the domain of demographic research (BONIFAZI, MAMOLO, 2004; KOTZAMANIS, PILIDIS, 2011). This is because the concept, definition and the method of acquiring data vary from one country to another, especially considering wartime conditions. “Due to their emergency and extent, mass migrations are difficult to track” (HOVY, 2011, 31). There is no register of migrations in Croatia. Croatian Bureau of Statistics performs these analyses based on the data from the Ministry of Interior, which in turn are based on the responsibility of individuals to report and update their place of residence. It is important to emphasize that the data related to internal migration is relatively reliable, but external migrations are markedly more difficult to track because individuals who emigrate tend not to properly report about their change of residence (KLEMPIĆ BOGADI, LAJIC, 2014). Another problem related to this sort of research is that of the definition of the total population (as mentioned earlier in the text) which makes it difficult to quantify the scope and the direction of migrations and their net outcome – both at the level of the country and the level of smaller administrative units (LAJIC, 2002).

The lack of data related to migrations or its incompleteness is the reason why this research uses vital-statistical method to calculate net migration. This method relies on using total population change and natural population change to calculate migration change (NEJAŠMIĆ, 2005), meaning it represents the difference between an intercensal change and natural population change. It is also important to note that it was not possible to reach a precise measure of effect of migrations on the total population change due to previously mentioned changes in the definition of the total population and the lack of data from parts of the Town of Knin (1991-1995), but at least it was possible to find out migration trends.

In order to analyze migration characteristics of population (data about indigenous and immigrants population, year/period of migration, place of birth, distance of migration), the research used census data from 1991, 2001 and 2011 at the level

za geografiju, Sveučilišta u Zadru. Međutim, zbog zaštite osobnih podataka, za neka naselja informacija o migracijskim obilježjima je nepoznata.⁸ To je slučaj i za podatke o narodnosnoj strukturi stanovništva na razini naselja za popis stanovništva 2011.

TERITORIJALNI OKVIR GRADA KNINA

Uz navedene probleme kod usporedbe rezultata popisa stanovništva i vitalne statistike prilikom korištenja navedenih izvora pojavili su se određeni problemi koji se tiču prikupljanja podataka osobito na razini nižih teritorijalnih jedinica (gradova/općina i naselja). U Hrvatskoj se često mijenjao upravno-teritorijalni ustroj, a najveće su promjene bile između 1991. i 2001. Tako su se općine održale sve do danas, čiji je broj znatno porastao nakon stjecanja neovisnosti Hrvatske 1991.⁹ Nakon donošenja Zakona o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj 1992. godine, uz općine, osnovani su i administrativni gradovi kao jedinice lokalne samouprave na istoj razini kao i općina. No najveće promjene događale su se na razini naselja. Mnogobrojna naselja prestala su postojati, neka su nastala izdvajanjem iz drugog naselja ili su pak nastajala nova naselja spajanjem već postojećih.¹⁰ Kako bi se istraživanje moglo pro-

⁸ Objašnjenje DZS-a je sljedeće: U dokumentacijskim tablicama koje objavljuje Državni zavod za statistiku, a koje sadrže podatke Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 2011. na razini naselja, primjenjuje se primarna zaštita podataka na način da se podaci čija je pojava manja od četiri zaštite i ne iskazuju se u tablicama. Osim općeg pravila primarne zaštite podataka, u dokumentacijskim tablicama na razini naselja koje sadrže narodnost, vjeru, materinski jezik i poteškoće u obavljanju svakodnevnih aktivnosti primjenjuju se dodatna pravila zaštite podataka: podaci čija je pojava manja od 10 neće se prikazivati, u naseljima koja imaju manje od sto stanovnika navedene varijable neće biti prikazane bez obzira na pojavu (URL 1).

⁹ Na temelju Ustava Republike Hrvatske (članak 89.) Zastupnički dom Sabora izglasao je 29. prosinca 1992. Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (NN, br. 90/92.) prema kojem su formirani: 21 županija, dva kotara, 70 gradova i 419 općina da bi, prema Zakonu iz 2000., bila formirana 123 grada i 423 općine, a 2006. 127 gradova i 429 općina (URL 6).

¹⁰ Na području Grada Knina, npr. naselje Polača je nastalo 1970. godine spajanjem naselja Mala Polača, Turić i Velika Polača, dok je naselje Ljubač do 1961. godine iskazivano u okviru naselja Vrbnik, a od 1961. postoji kao samostalno naselje (*Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.*, CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb).

of settlements. In the case of 2011 census, a special processing of data was performed by the Croatian Bureau of Statistics, at the request of the Department of Geography of the University of Zadar. However, some data was unavailable due to the protection of private information, so the migration data was incomplete.⁸ This was also the case with ethnic structure at the level of settlements in 2011.

TERRITORIAL FRAMEWORK OF THE TOWN OF KNIN

Apart from the problems that were already mentioned, comparing the results of various censuses and vital statistics was made even more complicated by certain problems related to gathering data at the level of smaller territorial units (towns/municipalities and settlements). Over the years, the Croatian administrative and territorial system often changed, and the greatest degree of change happened between 1991 and 2001. Municipalities continued to exist, and their number has been increasing ever since Croatia became independent in 1990.⁹ After 1992, when the law regulating counties, cities and municipalities in the Republic of Croatia was made, another administrative level was created – Towns, as units of local self-governance at the same level as municipalities. However, the greatest degree of change happened at the level of settlements. Numerous settlements stopped existing, various other were created by separating from those that existed earlier, whereas new ones

⁸ The Bureau's explanation of 2011 methodology is as follows: At the level of settlements, there is a certain level of private data protection so that any piece of data that appears no more than 4 times is not shown in the tables. Apart from that rule, there is an additional one that is related to data about ethnicity, religion, language and difficulties in performing everyday tasks: data which appears no more than 10 times is not shown, and, additionally, in settlements with fewer than 100 residents, the aforementioned information is not shown at all (URL 1).

⁹ Based on the Constitution of the Republic of Croatia (article 89), the Croatian Parliament voted the new Act on the Territories of Counties, Towns and Municipalities in the Republic of Croatia (NN, No. 90/92) on the 29th of December 1992. According to it, 21 counties, 2 districts, 70 administrative towns and 419 municipalities were formed. In 2000, there were formed 123 towns and 423 municipalities and in 2006 there were 127 towns and 429 municipalities (URL 6).

vesti, odnosno kako bi podaci popisa i vitalne statistike na razini Grada i razini naselja bili usporedivi, bilo je potrebno „poništiti“ utjecaj svih navedenih teritorijalnih promjena. Problem je riješen tako da su se svi podaci sveli na upravno-teritorijalni ustroj kakav je Hrvatsku karakterizirao na dan popisa 31. ožujka 2011.

were created by merging smaller ones.¹⁰ In order to make this research possible and make various forms of data comparable (those at the level of Towns and at the level of settlements), it was necessary to “cancel” the effect of all earlier territorial changes. This issue was resolved by converting all relevant data into the form that matched the terri-

SLIKA 1. Naselja Grada Knina prema administrativno-teritorijalnom ustroju 2011. godine (Izvor: Izrađeno prema: Središnji registar prostornih jedinica Republike Hrvatske, 2011., Državna geodetska uprava, u programu ArcGis)
FIGURE 1 Settlements of the Town of Knin according to the territorial division of the Census 2011 (Source: Made after Central Register of Spatial Units 2011 provided by State Geodetic Administration in the ArcGis Software)

Aktualni teritorij Grada Knina, koji se nalazi u Šibensko-kninskoj županiji, dio je područja nekadašnje općine Knin koja se sastojala od 42 naselja. Nakon novoga teritorijalnog ustrojstva u Hrvatskoj, 1992. godine, općina Knin je dobila status administrativnoga grada u čijim se okvirima od tada nalazi samo 13 nekadašnjih naselja: Golubić, Knin, Kninsko Polje, Kovačić, Ljubač, Očestovo, Plavno, Polača, Potkonje, Radljevac, Strmica, Vrpolje i Žargović (Sl. 1.). Prema broju stanovnika 2011. godine, to je druga jedinica lokalne samouprave u Šibensko-kninskoj županiji, iza Grada Šibenika.

torial structure used in the last census, on the 31st of March 2011.

The present territory of the Town of Knin, which is a part of Šibenik-Knin County, is an area that used to be a part of a previous municipality of Knin, which included 42 settlements. After the new territorial system in 1992, the municipality of

¹⁰ Some examples include the settlement of Polača, which was made in 1970 by merging Mala Polača, Turić and Velika Počala. On the other hand, the settlement of Ljubač was a part of Vrbnik prior to 1961, and a separate settlement after that (*Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001.*, CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb).

KRETANJE BROJA STANOVNIKA

Izraziti pad nakon 1991.

Broj stanovnika Grada Knina kontinuirano je rastao od 1948. do 1991. godine kada je dosegnut maksimum od 23 025 stanovnika (Sl. 2., Tab. 1.). Bilo je to povećanje od 35 % u odnosu na 1948. godinu. U usporedbi s ostalim gradovima/općinama u Šibensko-kninskoj županiji (ukupno 20), proizlazi da su jedino gradovi Knin, Šibenik, Vodice i Općina Bilice 1991. godine imali veći broj stanovnika nego 1948. (JURIC, 2017.).¹¹

Iako je prostor Grada Knina već potkraj 1960-ih zahvatio proces depopulacije, u sklopu procesa općega ruralnog egzodusa u Hrvatskoj (NEJAŠMIĆ, 1992.), broj stanovnika rastao je uglavnom zahvaljujući povećanju broja stanovnika u administrativnom središtu (naselju Knin) i to zbog pozitivne i prirodne i migracijske komponente. Tako je broj stanovnika Knina za 43 godine porastao za više od 300 %, s 2 700 1948. godine na više od 12 000 1991. godine. Istodobno su se ostala naselja demografski praznila te je u istom razdoblju u samo dva naselja zabilježen slab porast broja stanovnika.¹² Promijenio se i prostorni razmještaj stanovništva te je u Kninu 1948. godine živjelo samo 16,2 % ukupnog stanovništva Grada, a 1991., više od polovice (53,6 %).

Zbog ratnih događanja 1990-ih je došlo do velikih dinamičkih i strukturnih promjena na tom području. Tako se broj stanovnika Grada Knina u razdoblju 1991. – 2001. smanjio za jednu trećinu (34 %). Razlog tome je prisilno iseljavanje, u početku nersrpskog stanovništva, a potom stanovništva srpske narodnosti, što je posljedica zbivanja tijekom i nakon Domovinskog rata. Od ukupno 13 naselja sva osim jednoga zabilježila su u ovome razdoblju veliko smanjenje broja stanovnika (Tab. 1.). Riječ je o naselju Kninsko Polje čiji je broj stanovnika porastao za 31,4 % (indeks 131,4). Čak se i u naselju Knin za gotovo 10 % smanjio broj stanovnika. Na intenzitet depopulacije upućuje i to da se u čak 10 od ukupno 12 naselja broj stanov-

Knin gained the status of an administrative town, which also included 13 settlements: Golubić, Knin, Kninsko Polje, Kovačić, Ljubač, Očestovo, Plavno, Polača, Potkonje, Radljevac, Strmica, Vrpolje and Žagrović (Fig. 1). According to the number of inhabitants in 2011, it was the second unit of local self-governance in Šibenik-Knin County, after the Town of Šibenik.

POPULATION CHANGE

Significant decrease after 1991

The population of the Town of Knin was steadily increasing from 1948 to 1991, when the maximum of 23,025 people was reached (Fig. 2, Tab. 1). This was a relative increase of 35% compared to 1948. Compared to other towns/municipalities in Šibenik-Knin County (20 of them), only the Towns of Knin, Šibenik, Vodice and the Municipality of Bilice had a higher population in 1991 than in 1948 (JURIC, 2017).¹¹

Although the area of the Town of Knin already experienced the processes of depopulation by the end of the 1960s, its population increased mostly as the result of rural exodus, which meant that people migrated toward the administrative centre (settlement of Knin), which caused positive natural and migration components (NEJAŠMIĆ, 1992). In 43 years, its population increased by more than 300%, from 2.7 thousand in 1948 to more than 12 thousand in 1991. At the same time, the surrounding areas experienced depopulation, and only two settlements recorded a slight increase.¹² The spatial distribution of the population changed as well. In 1948 only 12.6% of the administrative town's population lived in Knin, while this number increased to more than half of the town's population in 1991 (53.6%).

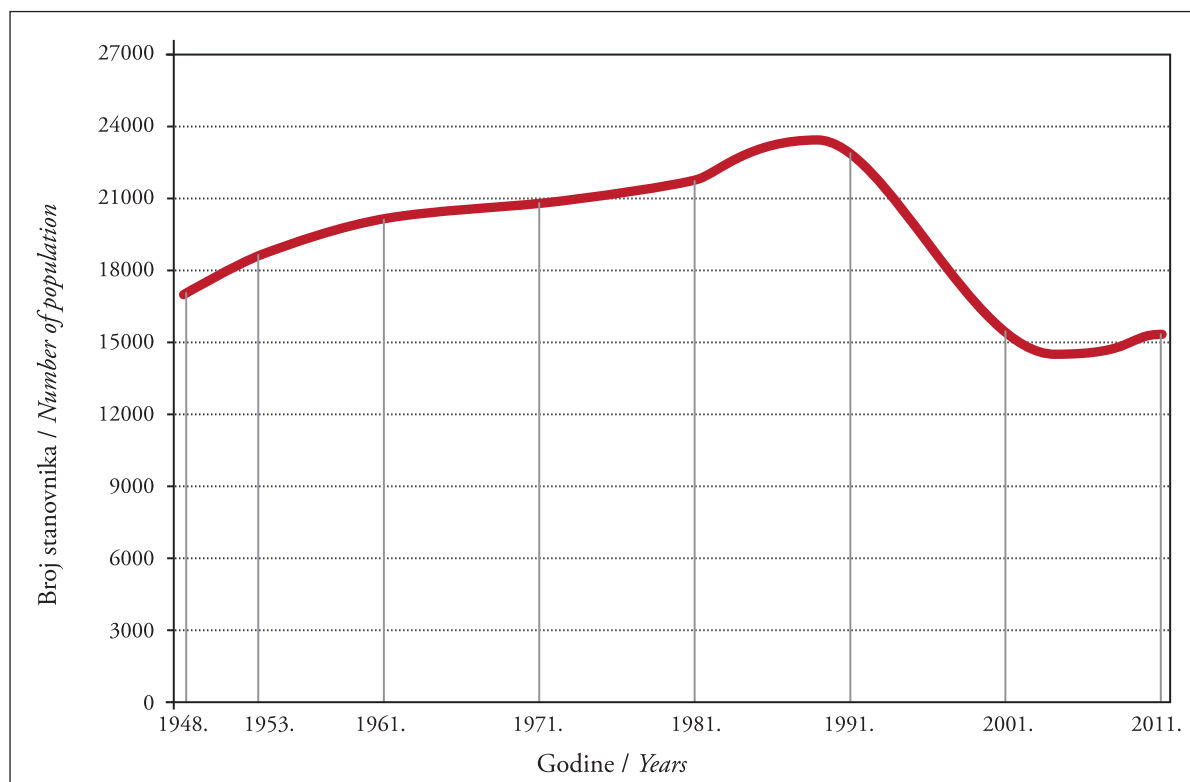
During the wartime in the 1990s, significant dynamic and structural changes occurred in this area. From 1991 to 2001, the population of the

¹¹ Porast je bio najveći u Gradu Šibeniku (67,5 %). U Gradu Vodice iznosio je 21 %, a u Općini Bilice 26,3 %.

¹² U naselju Kovačić za 22,4 % te u naselju Žagrović za 2,5 %.

¹¹ The increase was the greatest in the Town of Šibenik (67.5%). In the Town of Vodice, the increase was 21% and 26.3% in the Municipality of Bilice.

¹² These were the settlements of Kovačić (22.4%) and Žagrović (2.5%).

SLIKA 2. Kretanje broja stanovnika Grada Knina prema popisima stanovništva 1948. – 2011.

FIGURE 2 Population change of the Town of Knin according to the censuses from 1948 to 2011

Izvor / Source: *Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb; URL 4.

Naselja Settlements	Godina popisa / Census year			Popisna promjena / Intercensal change			Indeks porasta Growth Index		
	1991.	2001.	2011.	1991.- 2001.	2001.- 2011.	1991.- 2011.	indeks / index 2001. (1991.=100)	indeks / index 2011. (2001.=100)	indeks / index 2011. (1991.=100)
	broj stanovnika / population number								
Golubić	1 424	654	1 029	-770	375	-395	45,9	157,3	72,3
Knin	12 331	11 128	10 633	-1 203	-495	-1 698	90,2	95,6	86,2
Kninsko Polje	408	536	864	128	328	456	131,4	161,2	211,8
Kovačić	1 185	915	900	-270	-15	-285	77,2	98,4	75,9
Ljubač	172	87	78	-85	-9	-94	50,6	89,7	45,3
Očestovo	351	160	144	-191	-16	-207	45,6	90,0	41,0
Plavno	1 720	266	253	-1 454	-13	-1 467	15,5	95,1	14,7
Polača	1 586	134	210	-1 452	76	-1 376	8,4	156,7	13,2
Potkonje	198	85	110	-113	25	-88	42,9	129,4	55,6
Radljevac	387	105	75	-282	-30	-312	27,1	71,4	19,4
Strmica	1 334	268	261	-1 066	-7	-1 073	20,1	97,4	19,6
Vrpolje	536	204	213	-332	9	-323	38,1	104,4	39,7
Žagrović	1 393	648	637	-745	-11	-756	46,5	98,3	45,7
GRAD KNIN	23 025	15 190	15 407	-7 835	217	-7 618	66,0	101,4	66,9

Izvor / Source: *Popis stanovništva, domaćinstava stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujka 1991., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, Dokumentacija 911, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.; URL 2, URL 4.

nika više nego prepolovio, a tri od njih izgubila su više od tri četvrtine stanovnika tijekom desetogodišnjeg razdoblja, najviše naselje Plavno (91,6 %).

Teško je pouzdano reći koliki je učinak na smanjivanje populacije Grada imala prirodna komponenta koja je inače, prema dostupnim podacima, bila negativna (Tab. 2.). Kao što je ranije napisano u tekstu, za razdoblje od 1991. do 1995. nedostaju podaci o broju živorođenih i umrlih s obzirom na to da je taj prostor bio okupiran. Može se pretpostaviti da su negativne vrijednosti prirodne promjene u većini naselja bile više jer se radilo o nastavku prirodnog smanjenja koje je karakteriziralo ovo područje prije 1990. Naime, 1980-ih je polovina naselja imala negativnu prirodnu promjenu, a druga pozitivnu, ali izrazito nisku. U ratnim godinama došlo je do poremećaja u prirodnoj dinamici stanovništva te je stanje što se tiče rađanja i smrtnosti još više pogoršano. Iako iz postojećih podataka proizlazi da je sva naselja osim Knina zahvatila prirodna depopulacija u razdoblju 1991. – 2001. na razini Grada, prirodni prirast bio je pozitivan (303 osobe) i to samo zahvaljujući relativno „visokom“ prirodnom prirastu naselja Knin.¹³

Što se tiče migracijske komponente za razdoblje 1991. – 2001., također postoji problem pri njezini izračunu primjenom vitalno-statističke metode te vrijednost migracijske bilance treba uzeti s rezervom s obzirom na to da su podaci o prirodnom kretanju nepotpuni za razdoblje 1991. – 1995., a popisne definicije ukupnog stanovništva djelomično usporedive. Promotrimo li na razini Hrvatske, proizlazi da je u istom razdoblju „negativan migracijski saldo bio glavni čimbenik ukupne depopulacije u Hrvatskoj, dok je prirodno smanjenje djelovalo u istom smjeru, ali sa znatno manjim ponderom“ (WERTHEIMER BALETIĆ, 2003., 98). Iste značajke vrijede za sva naselja Grada Knina, osim za naselje Knin što se tiče prirodne komponente te za naselje Kninsko Polje što se tiče migracijske komponente. U ostalim naseljima obje su komponente kretanja stanovništva imale negativne vrijednosti te zajednički učinak na smanjenje broja stanovnika, pri čemu je procijenjeni negativan migracijski saldo stanovništva bio znatno izraženiji.

Town of Knin was reduced by one-third (34%). The reason was forced emigration, initially of non-Serb population, and then Serb, both of which were consequences of war. Among the total of 13 settlements, all but one were marked by significant drop in their population (Tab. 1). That settlement was Kninsko Polje, which experienced an increase of 31.4% (index 131.4). Even the settlement of Knin experienced a decrease of nearly 10%. An additional insight into the process of depopulation is also given by the fact that 10 out of 12 settlements experienced halving of their population, whereas three settlements lost more than three-quarters of their population in 10 years. The greatest decrease was in the settlement of Plavno (91.6%).

It is difficult to reliably conclude what sort of effect natural population change had on the Town of Knin's total population. According to the available data, it was negative (Tab. 2). As was mentioned previously, the data related to vital statistics was incomplete from 1991 to 1995, due to military occupation. It could be concluded that the natural change was even more negative in most settlements because the area continued to experience negative population change which was already present prior to 1990. During the 1980s, half of the settlements had a negative natural change, and the other half had positive one. During the war-time, the natural dynamic of the population was disturbed, and the natural change was made even worse. Although the available data shows that all settlements, except Knin, were marked by natural depopulation from 1991 to 2001, the change was positive at the level of Town (303 persons), mostly due to a “high” natural increase of the settlement of Knin.¹³

As for the migration component from 1991 to 2001, there were some problems with its calculation using the vital statistics method as well and the results should not be taken for granted since the data related to the period from 1991 to 1995 was incomplete and the census definitions of the total population are partially comparable. Observed at the level of the entire country, it can be seen that “the negative net migration was the main

¹³ Vrijednost prirodnog prirasta za Knin je u petogodišnjim razdobljima od 1965. do 1990. prosječno iznosila 680 stanovnika.

¹³ The natural change in five-year periods from 1965 to 1990 was 680 on average.

Naselja / Settlements	Broj stanovnika / Population number		Popisna promjena / Intercensal change	Prirodna promjena / Natural change	Migracijski saldo / Net migration	Stopa na 1 000 stanovnika / Rate (per 1,000 inhabitants)			Tip općeg kretanja / Type of population change
	1991.	2001.				popisna promjena / intercensal change	prirodna promjena / natural change	migracijski saldo / net migration	
Golubić	1 424	654	-770	-39	-731	-74,1	-3,7	-70,4	E4
Knin	12 331	11 128	-1 203	550	-1753	-10,3	4,7	-14,9	E3
Kninsko Polje	408	536	128	-13	141	27,1	-2,8	29,9	I2
Kovačić	1 185	915	-270	-25	-245	-25,7	-2,4	-23,3	E4
Ljubuč	172	87	-85	-11	-74	-65,6	-8,3	-57,3	E4
Očestovo	351	160	-191	-22	-170	-74,8	-8,4	-66,3	E4
Plavno	1 720	266	-1 454	-46	-1 408	-1 46,4	-4,6	-141,8	E4
Polaća	1 586	134	-1 452	-16	-1 436	-1 68,8	-1,9	-166,9	E4
Potkonje	198	85	-113	-15	-98	-79,9	-10,8	-69,1	E4
Radljevac	387	105	-282	-9	-273	-1 14,6	-3,7	-111,0	E4
Strmica	1 334	268	-1 066	-31	-1 035	-133,1	-3,8	-129,2	E4
Vrpolje	536	204	-332	-10	-322	-89,7	-2,6	-87,1	E4
Žagrović	1 393	648	-745	-11	-735	-73,0	-1,0	-72,0	E4
GRAD KNIN	23 025	15 190	-7 835	303	-8 138	-41,0	1,6	-42,6	E3

TABLE I. Komponente ukupnog kretanja stanovništva Grada Knina 1991. – 2001. (po naseljima)

TABLE I. Components of the population change of the Town of Knin 1991–2001 (by settlements)

Izvor / Source: Izračunali autori na osnovi podataka iz / Calculated by the authors according to the data from: *Popis stanovništva, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, Dokumentacija 911, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.; URL 2; *Vitalna statistika RH*, Tablogrami 1991. – 2001. Državni zavod za statistiku, Zagreb.

Na razini Grada iznosio je nešto više od 8 000 stanovnika s prosječnom godišnjom stopom od -42,6 ‰ (Tab. 2).¹⁴ Samo je Kninsko Polje, od ukupno 13 naselja, imalo pozitivan migracijski saldo (141) s prosječnom godišnjom stopom od 30 ‰. Iako je stopa prirodnog kretanja bila negativna, zahvaljujući imigraciji Kninsko Polje je jedino naselje u kojem je zabilježena pozitivna stopa ukupnog kretanja u tom turbulentnom razdoblju. S druge strane, čak četiri naselja (Plavno, Polača, Radljevac, Strmica) imala su izrazit negativan migracijski saldo (više od 100 ‰ prosječno godišnje). Koliki je bio intenzitet depopulacijskog procesa u tom razdoblju vidi se po tome što je, od 13 naselja, čak 11 karakterizirao emigracijski tip E4 općeg kretanja stanovništva (*izumiranje*), naselje Knin imalo je tip E3 (*izrazita depopulacija*), a jedino je Kninsko Polje imalo imigracijski tip općeg kretanja, I2 (*obnova imigracijom*) (prema modelu M. Friganovića, 1990.).

Razdoblje 2001. – 2011. – slab porast broja stanovnika

U posljednjem međupopisnom razdoblju 2001. – 2011. broj stanovnika u Gradu Kninu vrlo je slabo porastao, za samo 217 stanovnika ili prosječno godišnje za 1,4 ‰ (Tab. 3.). U usporedbi s 1991. godinom, trećina je stanovništva izgubljena, u nekim naseljima čak i više od tri četvrtine. Ovaj porast broja stanovnika u odnosu na 2001. godinu, iako slab, uvjetovan je ponajprije pozitivnim migracijskim saldonom (više se osoba doselilo nego iselilo). Unatoč tome, vrijednosti migracijskog salda nisu bile dovoljne da se nadomjesti negativan učinak prirodnog kretanja (osim u naselju Knin) te da se nadomjesti velik gubitak iseljenog stanovništva iz prethodnog razdoblja. Porast broja stanovnika zabilježen je u samo pet naselja, najveći u Kninskom Polju, gdje se broj stanovnika 2011. godine povećao s 536 stanovnika na 864, odnosno za 61,2 % u odnosu na 2001. Uspoređujući s 1991. godinom, povećanje je bilo više nego dvostruko. S druge strane, administrativno središte Knin je

cause of total depopulation in Croatia, while the natural decrease worked in the same direction, but with a considerably smaller weight” (WERTHEIMER BALETIĆ, 2003, 98). The same characteristic can be seen in all the settlements of the Town of Knin, except for the settlement of Knin in terms of natural change, and except for the settlement of Kninsko Polje in terms of net migration. In the remaining settlements, both components of the total population change were negative and had a combined effect on the total population decrease, especially the net emigration. At the level of Town, the negative net migration was 8 thousand residents higher, with the average yearly rate of -42.6‰ (Tab. 2).¹⁴ The settlement of Kninsko Polje was the only one among thirteen of them with positive net migration (141), with the average yearly rate of 30‰. Although the rate of natural change was negative, due to positive migration, Kninsko Polje was the only settlement with positive total population change in this turbulent period. On the other hand, four settlements (Plavno, Polača, Radljevac, Strmica) had a significantly negative net migration (more than 100‰ yearly on average). The intensity of depopulation can be seen from the fact that, out of thirteen settlements, eleven had E4 emigrational type of population change (*extinction*), the settlement of Knin had E3 type (*strong depopulation*), and only the settlement of Kninsko Polje had an immigrational type I2 (*recovery by immigration*) (according to the model by M. Friganović, 1990).

The period from 2001–2011; a slight population increase

In the last intercensal period from 2001 to 2011, the population of the Town of Knin increased slightly, by 217 or 1.4‰ yearly on average (Tab. 3). However, compared to 1991, a third of the population was lost, and in some settlements the loss was as much as three-quarters. This slight increase in the total population, although weak, was made possible by positive net migration (more people moved in than out of the Town). Nevertheless, the

¹⁴ Ako se računa sa stanovništvom u zemlji prema popisu 1991. godine, proizlazi da je migracijski saldo za oko 1 000 stanovnika manji (-7 285).

¹⁴ If the number is calculated according to the census methodology of 1991, the net migration for about 1,000 inhabitants is smaller (-7,285).

i u tom razdoblju zabilježilo smanjenje broja stanovnika i to zbog negativnoga migracijskog salda (-1 067 osoba više se iselilo nego doselilo), dok je prirodna promjena i u tom razdoblju bila pozitivna, ali nedovoljna da nadomjesti gubitak iseljenog stanovništva. Tako je broj stanovnika Knina 2011. (10 633 stanovnika) bio manji od onoga iz 1981. godine (10 933). K tome, Knin je jedino naselje koje je, uz Radljevac, u tom razdoblju imalo emigracijski tip općeg kretanja; Knin tip E2 (*depupulacija*), a Radljevac tip E4 (*izumiranje*).

net migration was not high enough to compensate for the negative natural change (except in the actual settlement of Knin) or the loss of the population from the previous intercensal period. Population increase was recorded in only five settlements. The greatest increase was in Kninsko Polje, where the population went up from 536 in 2001 to 864 in 2011, meaning there was a 61.2% increase. Comparing this to 1991, the increase was more than double. On the other hand, the administrative centre of Knin marked a drop in its population,

Naselja / Settlements	Broj stanovnika / Population number		Popisna promjena / Intercensal change	Prirodna promjena / Natural change	Migracijski saldo / Net migration	Stopa na 1 000 stanovnika / Rate (per 1,000 inhabitants)			Tip općeg kretanja / Type of population change
	2001.	2011.				popisna promjena / intercensal change	prirodna promjena / natural change	migracijski saldo / net migration	
Golubić	654	1029	375	-64	439	44,6	-7,5	52,1	I2
Knin	11 128	10 633	-495	572	-1067	-4,5	5,3	-9,8	E2
Kninsko Polje	536	864	328	-27	355	46,9	-3,9	50,7	I2
Kovačić	915	900	-15	-64	49	-1,7	-7,1	5,4	I4
Ljubuč	87	78	-9	-28	19	-10,9	-33,3	22,4	I4
Očestovo	160	144	-16	-42	26	-10,5	-27,8	17,3	I4
Plavno	266	253	-13	-95	82	-5,0	-36,4	31,4	I4
Polača	134	210	76	-52	128	44,2	-30,4	74,6	I2
Potkonje	85	110	25	-25	50	25,6	-25,6	51,3	I2-I3
Radljevac	105	75	-30	-30	-1	-33,3	-32,8	-0,6	E4
Strmica	268	261	-7	-60	53	-2,6	-22,8	20,1	I4
Vrpolje	204	213	9	-26	35	4,3	-12,4	16,7	I3
Žagrović	648	637	-11	-75	64	-1,7	-11,6	9,9	I4
GRAD KNIN	15 190	15 407	217	-15	232	1,4	-0,1	1,5	I2

TABLE 3. Komponente ukupnog kretanja stanovništva Grada Knina 2001. – 2011. (po naseljima)

TABLE 3. Components of the population change of the Town of Knin 2001–2011 (by settlements)

Izvor / Source: Izračunali autori na osnovi podataka / Calculated by the authors according to the data: URL 2, URL 4; *Vitalna statistika RH*, Tablogrami 2001. – 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb

U ostalim naseljima, gdje je zabilježen porast stanovništva, stopa porasta kretala se od 4,3 ‰ do 44,6 ‰ prosječno godišnje. Najveća stopa porasta bila je u naseljima Golubić i Polača. U Polači je stopa migracijskog salda u odnosu na ostala naselja bila najviša (74,6 ‰). Uz relativno visoku negativnu stopu prirodne promjene, broj stanovnika 2011. povećan je za 57 % u odnosu na 2001. godinu, odnosno sa 134 stanovnika na 210, što je samo 13,2 % stanovnika u odnosu na to koliko ih je živjelo u naselju 1991. godine. Slučaj je to i s naseljem Plavno, gdje je 2011. živjelo samo 14,7 ‰ stanovnika u odnosu na 1991. (Tab. 1.). Unatoč tome što čak 11 naselja ima imigracijski tip općeg kretanja, od kojih šest naselja ima obilježje tipa I4 (*vrlo slaba obnova imigracijom*), proizlazi da se narušena demografska dinamika naselja teško može popraviti uz doseljavanje stanovništva na područja pohanana ratnim posljedicama. Tako će se prirodno smanjenje stanovništva u većini naselja nastaviti s obzirom na to da je riječ o naseljima u kojima je medijalna starost stanovništva 2011. iznosila više od 63 godine te nije osigurana (bio)reprodukcija.¹⁵

MIGRACIJSKA OBILJEŽJA STANOVNIŠTVA

Izrazito smanjenje autohtonog stanovništva

S obzirom na to da je migracija bila važna komponenta ukupnog kretanja stanovništva u naseljima Grada Knina u posljednja dva međupopisna razdoblja, potrebno je sagledati migracijska obilježja stanovništva. Riječ je o podacima koji se dobivaju iz popisa stanovništva o stalno nastanjenom stanovništvu u mjestu stanovanja, o doseljenom stanovništvu, vremenu doseljavanja i mjestu odakle se doselilo te se na osnovi tih pokazatelja može izdvojiti autohtono i doseljeno (imigrantsko) stanovništvo.

Pod autohtonim stanovništvom podrazumijeva se ono koje od rođenja stanuje u istom mjestu, odnosno ono koje se nikada nije selilo iz svojega rodnog

primarily due to negative net migration (-1,067), while its natural population change remained positive but insufficient to compensate the negative migration. In 2011, Knin had the population of 10,633, which was lower than in 1981 (10,933). Moreover, Knin was the only settlement which, together with Radiljevac, had emigrational type in that period; Knin had E2 (*depopulation*), while Radiljevac had E4 (*extinction*).

Other settlements experienced an increase in their population, with the average rate of increase somewhere between 4.3‰ and 44.6‰ a year. The highest rate was in Golubić and Polača. The latter had the highest rate of net migration compared to other settlements (74.6‰). However, with a relatively high negative rate of natural change, the population changed by 57% from 2001 to 2011, i.e. from 134 to 210, which meant an increase of 13.2% relative to the population of the settlement in 1991. This was the case in the settlement of Plavno as well, where the increase in 2011 compared to 1991 was only 14.7% (Tab. 1). Even though 11 settlements had immigrational type of population change, six of which had I4 type (very weak recovery by immigration), it is also logical to conclude that the recovery of their population and the improvement of their dynamic cannot be done easily by immigration only, especially in those areas which were gravely affected by war. Consequently, the natural decrease of the population in such areas will continue in the near future, since the median age in 2011 was higher than 63 years and the (bio) reproduction was not ensured.¹⁵

MIGRATION CHARACTERISTICS OF POPULATION

Drastic decrease of the indigenous population

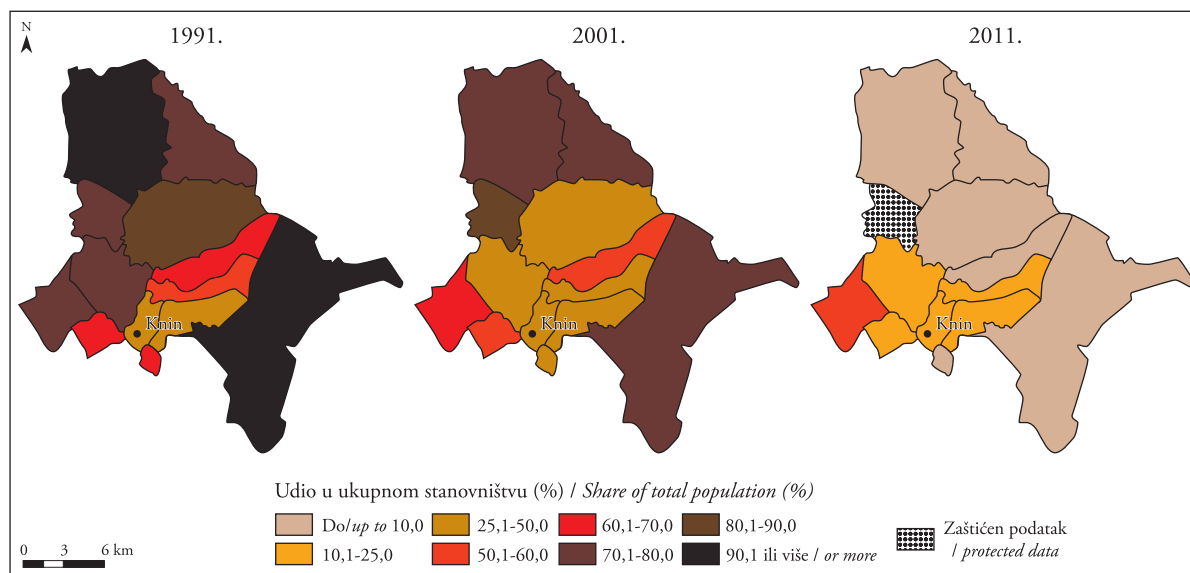
Since migration was an important component of the total population change in various settlements of the Town of Knin in the last two intercensal periods, it is necessary to analyze migration

¹⁵ Uz Polaču i Plavno medijalna starost viša od 60 godina značajka je i naselja Ljubač, Očestovo, Potkonje, Radiljevac i Strmica.

¹⁵ Together with Polača and Plavno, settlements of Ljubač, Očestovo, Potkonje, Radiljevac and Strmica had a median age higher than 60 years.

mjesta, a pod doseljenim stanovništvom smatra se stanovništvo koje je prijavilo prebivalište u nekom naselju Republike Hrvatske, a njihovo je prijašnje prebivalište bilo u drugom naselju u Republici Hrvatskoj ili u inozemstvu (URL 3). Tako je 1991. godine u Gradu Kninu u ukupnom stanovništvu (23 025) bilo 12 695 ili 55,1 % autohtonog stanovniš-

characteristics of population as well. This data was obtained by comparing permanent population of settlements, immigration, the time of immigration and the place from where the immigrants came from. Based on that information, it is possible to identify the indigenous and the immigrated population.

SLIKA 3. Autohtono stanovništvo Grada Knina 1991., 2001. i 2011. (po naseljima) (Izvor: Kao za Tablicu 4.)
 FIGURE 3 Indigenous population of the Town of Knin, 1991, 2001, and 2011 (by settlements) (Source: As for Table 4)

tva (Sl. 3., Tab. 4.). U polovini naselja taj je udio iznosio više od 70 %, među kojima se izdvajaju dva s udjelom višim od 90 % (Plavno, Polača).¹⁶ Riječ je o naseljima u kojima je udio srpskog stanovništva u ukupnom bio viši od 99 %, to jest autohtono stanovništvo je brojnije u naseljima koja se nalaze na rubu administrativnog grada. Suprotno, najmanje ih je u središtu, u Kninu i naseljima koja graniče s njim. Tako je u ukupnom stanovništvu Knina udio osoba koje od rođenja stanuju u istom mjestu iznosio samo 37,3 %, a u naseljima u njegovu predgrađu, Kninsko Polje i Kovačić, 40 %, odnosno 60 % (Tab. 4.). Knin je u to vrijeme bio središte općine koja je obuhvaćala 42 naselja te je bio cestovno i željezničko čvorište prema moru, s razvijenom industrijom, što je privlačilo stanovništvo iz ruralne okolice, tako da je to bilo naselje s najviše doseljenog stanovništva (7 693).

¹⁶ U usporedbi s 42 naselja, koliko je imala općina Knin 1991. godine, naselje Polača se izdvaja kao naselje s najviše autohtonog stanovništva (91,9 %). Još je u dva naselja (Plavno i Kijevo) bilo više od 90 % stanovništva koje je od rođenja stanovalo u istom mjestu.

Indigenous population implies persons which were present in the observed settlement from their birth, meaning those who never moved out of their birthplace. On the other hand, immigrated population implies those who reported that their place of residence was somewhere in Croatia, but previously lived in another settlement in Croatia or abroad (URL 3). In 1991, in the Town of Knin, which had the total population of 23,025, there were 12,695 or 55.1% of indigenous population (Fig. 3, Tab. 4). In half of the settlements this percentage was more than 70%, while two settlements had this percentage higher than 90% (Plavno, Polača).¹⁶ These are settlements with more than 99% of Serb population. In other words, indigenous population was mostly present in settlements which were somewhat distant from the administrative centre. On the other hand, the percentage was the lowest in the administrative centre, in Knin,

¹⁶ Compared to 42 settlements in the municipality of Knin in 1991, Polača stood out as the settlement with the highest indigenous population (91.9%). Two more settlements recorded more than 90% of indigenous population, Plavno and Kijevo.

Prema rezultatima popisa iz 2001. godine, na razini Grada bila je samo jedna trećina autohtonog stanovništva (4 125), dok su se dvije trećine stanovnika doselile (11 012) (Tab. 4.). No iako je broj i udio stanovnika koji od rođenja stanuju u istom mjestu znatno smanjen u odnosu na 1991. godinu, distribucija na razini naselja 2001. pokazuje da, u čak sedam od 13 naselja, autohtono stanovništvo čini više od polovice ukupnog stanovništva, a u četiri među njima (Plavno, Polača, Radljevac, Strmica) i više od 70 % ukupnog stanovništva (Tab. 4.); to su naselja koja su populacijski mala, do 300 stanovnika. S druge strane, najveće smanjenje autohtonog stanovništva bilo je u najvećem naselju – Kninu. Samo 21,1 % u ukupnom stanovništvu od rođenja su stanovali u ovome mjestu. Također je vrlo nizak udio autohtonog stanovništva zabilježen u Kninskom Polju i Kovačiću, kao u prethodnom popisu.

U razdoblju 2001. – 2011. došlo je do još većeg smanjenja autohtonog stanovništva. Tako je, prema rezultatima popisa 2011., samo 2 646 stanovnika (ili 17,2 %) od ukupno 15 407 u Gradu Kninu od rođenja stanovalo u istom naselju (Tab. 4.), odnosno više od 80 % (ili 12 760) ukupnog stanovništva je doseljeno. Samo je u naselju Očestovo još uvijek živjelo nešto više od polovine autohtonog stanovništva. U ostalim naseljima udio je iznosio manje od 20 %, s tim da je u šest naselja bilo manje od 10 % onih koji su od rođenja stanovali u naselju, tako da u nekim naseljima gotovo da nema autohtonog stanovništva. Primjer je naselje Strmica uz granicu s Bosnom i Hercegovinom gdje je od ukupno 261 stanovnika bilo samo pet autohtonih stanovnika. Također, u naselju Potkonje samo su četiri stanovnika, od ukupno 110, od rođenja stanovala u naselju. Ako se to usporedi s deset godina ranije, u Strmici je smanjenje autohtonog stanovništva bilo najveće od svih naselja: s 200, koliko ih je bilo 2001. godine, smanjeno je na pet stanovnika 2011. godine. Izrazito smanjenje autohtonog stanovništva obilježje je i naselja Polača i Plavno, tim više što je u ta dva naselja 1991. godine više od 90 % osoba od rođenja stanovalo u naselju, 2001. manje od 80 %, a 2011. manje od 10 % ukupnog stanovništva. U naselju Knin odnos autohtonog i doseljenog stanovništva je neznatno promijenjen 2011. u odnosu na 2001. Važno je istaknuti da

and the neighbouring settlements. In Knin, the percentage of people who were born in the same place was only 37.3%, while nearby settlements of Kninsko Polje and Kovačić had 40% and 60% of such population respectively (Tab. 4). Knin was the center of the municipality at that time, which had 42 settlements and was well connected as a road and railroad hub towards the coastal areas. As this attracted the rural population from the nearby areas, Knin was the settlement with the highest number of immigrants (7,693).

According to the results of the census in 2001, at the level of the Town, there was only one-third of the indigenous population (4,125), while two-thirds were immigrants (11,012) (Tab. 4). However, although the number of persons who were born and lived in the same settlement dropped down when compared with 1991, distribution at the level of settlements in 2001 shows that the indigenous population made up more than half of the total population in 2001, in seven out of thirteen settlements. In four of those (Plavno, Polača, Radljevac, Strmica), this percentage was higher than 70% (Tab. 4). Those were relatively small settlements, with no more than 300 residents. On the other hand, the greatest decrease of the indigenous population happened in the largest settlement, Knin. This percentage was only 21.1% of the total population. Also, there was a very low percentage of indigenous population in Kninsko Polje and Kovačić, just like it was in the previous census.

In the period between 2001 and 2011, there was an even greater degree of the reduction of indigenous population. According to the census in 2011, only 2,646 persons (or 17.2%) out of 15,407 in total in the Town of Knin lived in the same city since their birth (Tab. 4). More than 80% of them (12,760) moved to Knin at some point. The settlement of Očestovo was the only settlement with more than half of the indigenous population. In other settlements, this percentage was lower than 20%, while in six of them it was lower than 10%, meaning that some settlements barely had any indigenous population. One such example is Strmica, which is located near the border with Bosnia and Herzegovina. In Strmica, which had the total population of 261, only 5 persons were indigenous. Also in the settlement of Potkonje, only 4

Naselja / Settlements	1991.				2001.				2011.			
	Ukupno stanovnika / Total population	Od rođenja u istom naselju / Living in same settlement	Doseljeni / Immigrated		Ukupno stanovnika / Total population	Od rođenja u istom naselju / Living in same settlement	Doseljeni / Immigrated		Ukupno stanovnika / Total population	Od rođenja u istom naselju / Living in same settlement	Doseljeni / Immigrated	
			s područja R. Hrvatske / from place in R. of Croatia	iz inozemstva / from abroad			s područja R. Hrvatske / from place in R. of Croatia	iz inozemstva / from abroad			s područja R. Hrvatske / from place in R. of Croatia	iz inozemstva / from abroad
Golubić	1 424	1 140	233	50	654	327	79	248	1 029	99	431	499
Knin	12 331	4 605	6 853	840	11 128	2 347	4 730	4 030	10 633	2 082	4 738	3 812
Kninsko Polje	408	236	148	24	536	114	132	287	864	113	529	222
Kovačić	1 185	488	634	63	915	169	260	484	900	113	345	442
Ljubač	172	107	61	4	87	47	37	3	78	15	14	49
Očestovo	351	259	84	8	160	103	53	3	144	84	14	46
Plavno	1 720	1 568	121	30	266	211	38	6	253	24	7	222
Polača	1 586	1 457	103	23	134	105	27	0	210	13	(Z)	196
Potkonje	198	127	69	2	85	41	33	9	110	4	91	15
Radljevac	387	273	104	8	105	87	10	7	75	(Z)	5	67
Strmica	1 334	1 039	151	139	268	200	39	28	261	5	18	238
Vrpolje	536	369	150	16	204	109	80	9	213	20	160	33
Žagrović	1 393	1 027	336	30	648	265	175	205	637	71	122	444
GRAD KNIN	23 025	12 695	9 047	1 237	15 190	4 125	5 693	5 319	15 407	2 646	6 475	6 285
Struktura u % / Structure in %												
Golubić	100,0	80,1	16,4	3,5	100,0	50,0	12,1	37,9	100,0	9,6	41,9	48,5
Knin	100,0	37,3	55,6	6,8	100,0	21,1	42,5	36,2	100,0	19,6	44,6	35,9
Kninsko Polje	100,0	57,8	36,3	5,9	100,0	21,3	24,6	53,5	100,0	13,1	61,2	25,7
Kovačić	100,0	41,2	53,5	5,3	100,0	18,5	28,4	52,9	100,0	12,6	38,3	49,1
Ljubač	100,0	62,2	35,5	2,3	100,0	54,0	42,5	3,4	100,0	19,2	17,9	62,8
Očestovo	100,0	73,8	23,9	2,3	100,0	64,4	33,1	1,9	100,0	58,3	9,7	31,9
Plavno	100,0	91,2	7,0	1,7	100,0	79,3	14,3	2,3	100,0	9,5	2,8	87,7
Polača	100,0	91,9	6,5	1,5	100,0	78,4	20,1	0,0	100,0	6,2	(Z)	93,3
Potkonje	100,0	64,1	34,8	1,0	100,0	48,2	38,8	10,6	100,0	3,6	82,7	13,6
Radljevac	100,0	70,5	26,9	2,1	100,0	82,9	9,5	6,7	100,0	(Z)	6,7	89,3
Strmica	100,0	77,9	11,3	10,4	100,0	74,6	14,6	10,4	100,0	1,9	6,9	91,2
Vrpolje	100,0	68,8	28,0	3,0	100,0	53,4	39,2	4,4	100,0	9,4	75,1	15,5
Žagrović	100,0	73,7	24,1	2,2	100,0	40,9	27,0	31,6	100,0	11,1	19,2	69,7
GRAD KNIN	100,0	55,1	39,3	5,4	100,0	27,2	37,5	35,0	100,0	17,2	42,0	40,8

TABLICA 4. *Stanovništvo prema migracijskim obilježjima Grada Knina 1991., 2001. i 2011. (po naseljima)*
TABLE 4 *Population by migration features of the Town of Knin, 1991, 2001, and 2011 (by settlements)*

Napomena: Razlika do „Ukupno“ odnosi se na nepoznato preseljenje; (Z) zaštićen podatak; Pod inozemstvom se 1991. podrazumijevaju i bivše države SFRJ

Note: The difference to “Total” refers to unknown resettlement; (Z) protected data; Immigration from abroad 1991 also includes former SFRY

Izvor / Source: *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991.*, Tablica 1.1.6. *Stanovništvo prema migracijskim obilježjima*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, CD ROM; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001.*, Tablica 1.1.9. *Stanovništvo prema migracijskim obilježjima po naseljima, popis 2001.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, CD-ROM.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, Tablica 1.1.38. *Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu po naseljima, popis 2011.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb (Posebna obrada / Special data processing)

od ukupnog autohtonog stanovništva na cijelom području (2 646, 2011. godine) čak više od dvije trećine (ili 2 082) živi u naselju Knin.

Može se zaključiti da je smanjivanje autohtonog stanovništva u razdoblju 1991. – 2001. bilo posljedica negativnoga migracijskog salda i negativnoga prirodnog kretanja, a u razdoblju 2001. – 2011. negativnog prirodnog kretanja i značajnog doseljavanja novog stanovništva.

Doseljeno stanovništvo prema podrijetlu i spolu

Podaci o osobama koje od rođenja ne stanuju u svojem mjestu stanovanja, odnosno doseljenim osobama, prema popisima stanovništva izvedeni su na osnovi odgovora o posljednjem preseljenju – naselje, općina/grad, županija za preseljenja u Hrvatskoj, odnosno naziv države za doseljenja iz inozemstva. U vezi s tim može se izdvojiti unutarnja migracija koje se odnosi na preseljenja unutar Republike Hrvatske te vanjska, koja registrira doseljenja iz inozemstva.

U popisima stanovništva 1991., 2001. i 2011. godine u Gradu Kninu evidentirano je između 10 000 i 13 000 doseljenih (Tab. 4. i 5.). Prije 1991. unutarnje su migracije bile važnije od vanjskih; odnos je bio 9 000 prema nešto više od 1 200. Unutarnje migracije činile su čak 87,6 % ukupnih doseljenja, a vanjske samo 12,0 %. Doseljavanje stanovništva uglavnom je bilo posljedica radne/ekonomske imigracije iz okolnih ruralnih naselja u općinsko središte Knin, što objašnjava veću važnost unutarnjih migracija. Tako se od ukupnog broja doseljenih s područja Hrvatske u Grad Knin 73 % doselilo iz drugog naselja istog grada/općine. Treba reći da je 1991. tadašnja općina Knin zauzimala znatno veći prostor u odnosu na trenutačno upravno-teritorijalno ustrojstvo te da podaci koji

persons were indigenous, out of 110. Compared to 10 years earlier, Strmica experienced the greatest decrease of the indigenous population: from 200 in 2001, to only 5 in 2011. This significant decrease of the indigenous population is also present in Polača and Plavno, but with an added fact – in 1991, the percentage was 90%, in 2001, it was just below 80%, and, in 2011, it was less than 10% of the total population. In Knin, the relation between the indigenous population and the immigrants barely changed from 2001 to 2011. However, it is important to notice that more than two-thirds (2,082) of the total indigenous population in the entire area (2,646) lived in Knin in 2011.

It is reasonable to conclude that the decrease of the indigenous population in the period from 1991 to 2001 was a result of both negative net migration and negative natural population change, while the decrease in the period from 2001 to 2011 was a result of negative natural population change and significant immigration.

Immigrant population by origin and sex

Data about migrants, meaning people who did not remain at their birthplace, was processed based on the last information about their mobility – settlement, municipality/town, county and any country other than Croatia. According to such data, it is possible to identify internal migration, which implies people who moved to some place within Croatia, and external migration, which implies people who moved to Croatia from abroad.

Population censuses from 1991, 2001 and 2011 showed that there were between 10 and 13 thousand migrants in the Town of Knin (Tab. 4 and 5). Prior to 1991, internal migrations were more significant than external; the relation was 9 thousand to just above 1,2 thousand. In other words, inter-

se tiču udaljenosti preseljenja nisu posve usporedivi s podacima iz posljednja dva popisa. Osim ekonomske imigracije važno je istaknuti da su žene više migrirale nego muškarci. U ukupno doseljenom stanovništvu žene su činile 58,8 %, a muškarci 41,2 %. Veći udio žena posljedica je tzv. udajno-ženidbene migracije za koje su karakteristične migracije na kraće udaljenosti. Osim toga, u kasnijoj fazi ruralnog egzodusa žene napuštaju selo u većem broju nego muškarci. Vanjska, malobrojna imigracija bila je ograničena na prostor bivše SFRJ, također s većim udjelom ženskog stanovništva.

Zbog ratnih zbivanja u prvoj polovici devedesetih godina prošlog stoljeća (1991. – 1995.), migracija postaje vrlo važna komponenta. Uz unutarnju imigraciju koja je 2001. godine bila znatno manja nego deset godina prije, ali je još uvijek prevladavala u strukturi doseljenih (51,5 %), postaje važna i vanjska imigracija (48,1 %). Što se tiče unutarnjih preseljavanja, međuzupanijska su bila važnija od unutarzupanijskih ili lokalnih (među naseljima istoga grada ili općine). Još uvijek je migracija pretežito ženskog karaktera, osobito što se tiče unutarzupanijskog preseljavanja.

Razlog migracije na veće udaljenosti (međuzupanijske) vjerojatno je ekonomske prirode. Naime, nakon završetka Domovinskog rata, Vlada Republike Hrvatske donijela je Zakon o područjima posebne državne skrbi (Grad Knin bio je uključen) kojim su utvrđene poticajne mjere za obnovu i razvitak tih područja (URL 7). Prema tom Zakonu, Vlada je poticala povratak i ostanak stanovništva koje je prebivalo na područjima od posebne državne skrbi prije Domovinskog rata te naseljavanje državljana Republike Hrvatske koji bi pridonijeli gospodarskom i društvenom razvoju tih područja. Novo naseljeno stanovništvo uživalo je određene ekonomske povlastice što je vjerojatno bio i razlog doseljavanja iz drugih županija.¹⁷

U strukturi vanjske migracije najviše se stanovništva doselilo iz Bosne i Hercegovine, više od 5 000 ili 93 % ukupno doseljenih iz inozemstava. S područja SRJ¹⁸ doselilo se samo 4 % (ili 211

nal migrations accounted for 87.6% of the total immigration, while external migrations accounted for only 12%. The immigration in that period was mostly the result of economic migration from the surrounding settlements toward the administrative centre of Knin, which explains the significant role of internal migrations. This is especially evident when we consider that 73% of all migrants came from some settlement within the same municipality/town. It is necessary to clarify that the municipality of Knin was significantly larger in 1991 than it is today, so the data related to the distance of migrations is not completely comparable with the data from the latest two censuses. Apart from economic migration, it is important to realize that women played a greater role in migrations than men. Women accounted for 58.8% of the total immigrant population, while men accounted for 41.2%. This was the result of the so-called marriage migration, which are characteristic for shorter distances. Apart from this, during the later stages of the rural exodus, women left their hometowns in greater numbers than men. External migration played a lesser role in that period and was mostly limited to the former SFR Yugoslavia, where women accounted for the majority of the immigration as well.

Due to wartime conditions in the first half of the 1990s (from 1991 to 1995), migration was an important component. Along with internal migration, which was markedly lower in 2001 than ten years earlier but still played an important role in determining the structure of the population (51.5%), external migration started to become a principal factor (48.1%). As for the internal population mobility, inter-country migration (between different counties) was more important than intra-country or local modes (between settlements of the same city or municipality). Women still made up a higher percentage of migrants, especially in terms of migrations within counties.

The reason for migrations at greater distances (inter-county ones) is probably economic. After the Croatian War of Independence, the Government of Croatia voted for a Law on areas under special governance (and the Town of Knin was one of those areas). This law encouraged repopulation and staying of the population which already re-

¹⁷ Među unutarzupanijskim preseljavanjima vjerojatno je bilo i Hrvata iz Bosne i Hercegovine koji su se naselili kao izbjeglice u nekom naselju u Hrvatskoj, a potom nakon 1995. u Grad Knin.

¹⁸ SRJ ili Savezna Republika Jugoslavija stvorena je 1992. kao zajednička država Srbije i Crne Gore i trajala je do 2003. godine.

Struktura doseljenih / Structure of immigrated people	1991.			2001.			2011.		
	Ukupno / Total	Muško / Male	Žensko / Female	Ukupno / Total	Muško / Male	Žensko / Female	Ukupno / Total	Muško / Male	Žensko / Female
Ukupan broj stanovnika / Total population	23 025	11 232	11 793	15 190	7 341	7 849	15 407	7 628	7 779
Ukupno doseljeni / Total immigrated people	10 330	4 256	6 074	11 056	5 209	5 847	12 760	6 281	6 479
Ukupno / Total	9 047	3 727	5 320	5 693	2 551	3 142	6 474	3 188	3 286
a) drugo naselje istog grada/ općine / another settlement. of same town/mun.	6 605	2 634	3 971	687	234	453	1 187	573	614
b) drugi grad/općina iste županije / another town/mun. of same county	2 442	1 093	1 349	1 654	707	947	1 372	662	710
c) druga županija / another county				3 352	1 610	1 742	3 915	1 953	1 962
Ukupno* / Total	1 237	511	726	5 319	2 646	2 673	6 285	3 093	3 192
a) s područja SFRJ / from SFRY	1 214	501	713						
b) BiH / Bosnia and Herzegovina				5 049	2 519	2 530	2 747	1 364	1 383
c) Srbija** / Serbia **				211	101	110	2 511	1 200	1 311
d) Njemačka / Germany							713	367	346
e) ostale zemlje / other countries				24	11	13	314	162	152

TABLE 5. Doseljeno stanovništvo prema podrijetlu i spolu Grada Knina, 1991., 2001. i 2011.

TABLE 5 Immigrated population by origin and sex of the Town of Knin, 1991, 2001 and 2011

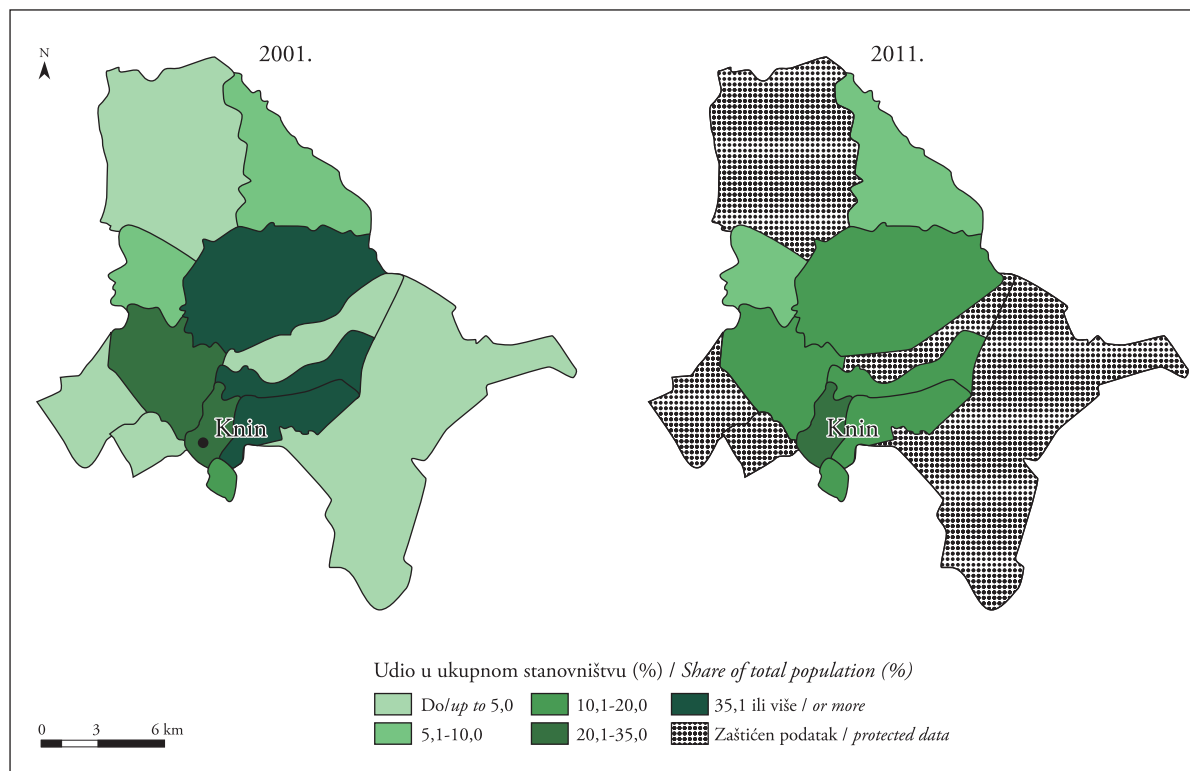
* Razlika do „Ukupno“ odnosi se na nepoznato preseljenje / Difference to 'Total' refers to unknown migration

** Podaci za 2001. godinu odnose se na Srbiju i Crnu Goru (SRJ) / Data for 2001 refers to Serbia and Montenegro (FRY)

Izvor / Source: Kao za Tablicu 4. / As for Table 4

osoba), a iz ostalih zemalja bivše SFRJ manje od 1 %. Razlozi dolaska stanovništva iz Bosne i Hercegovine, odnosno etničkih Hrvata, raznoliki su: dio njih izbjegao je u Hrvatsku u vrijeme rata u Bosni i Hercegovini s tim da je Hrvatska bila na putu njihovu odlasku u Europu (LAJIC, 2002.),

sided in those areas before the war. The goal was to recover and enhance the economic and social prospect of such areas. This new population enjoyed a certain level of economic benefits, which was partially the reason for the immigration from other counties.¹⁷

SLIKA 4. Doseљeno stanovništvo iz Bosne i Hercegovine Grada Knina, 2001. i 2011. (po naseljima)

FIGURE 4 Immigrated population from Bosnia and Herzegovina of the Town of Knin, 2001 and 2011 (by settlements)

Izvor / Source: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Tablica 1.1.9, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima po naseljima, popis 2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, CD-ROM. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Tablica 1.1.38, Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu po naseljima, popis 2011., Državni zavod za statistiku, Zagreb (Posebna obrada / Special data processing).

dok se drugi dio trajno naselio u Hrvatskoj i to nakon oslobođenja okupiranih područja, uglavnom na područjima od posebne državne skrbi (KLEMPIC BOGADI, LAJIC, 2014.). Grad Knin nalazi se u pograničnom području s Bosnom i Hercegovinom što je vjerojatno i pospješilo doseljavanje iz Bosne i Hercegovine u gotovo ispražnjeni kraj. Najveća koncentracija imigranta iz Bosne i Hercegovine bila je u četiri naselja: Golubić, Knin, Kninsko Polje, Kovačić (Sl. 4.). Među njima se izdvaja Knin u koji se naselilo dvije trećine od ukupnog broja doseljenika iz Bosne i Hercegovine, što je u ukupnoj populaciji toga naselja činilo 34 %. Jedino naselje koje nije imalo niti jednog doseljenika iz Bosne i Hercegovine je Polača.

Prema rezultatima popisa iz 2011., vanjska imigracija postala je izrazito velika. U ukupnom sta-

As for the structure of external migration, most of the immigrants came from Bosnia and Herzegovina, more than 5 thousand or 93% of the total external immigrants. From FRY¹⁸ areas, only 4% (or 211 persons) immigrated, and from former SFRY areas, less than 1%. There were various reasons why ethnic Croats decided to immigrate from Bosnia and Herzegovina: partially due to the war in the neighbouring country (which meant that Croatia was in their way of migrating towards Europe as well), while the other significant percent-

¹⁷ Among these intra-county migrants, Croats who were refugees from Bosnia and Herzegovina probably played a significant role as well, as temporary refugees in some of the settlements in the area and then residents of Knin after 1995.

¹⁸ FRY or Federal Republic of Yugoslavia was created in 1992 as a joint state of Serbia and Montenegro and lasted until 2003.

novništvu Grada Knina vanjski su imigranti činili više od 80 % (82,8 %). Broj doseljenih iz Bosne i Hercegovine gotovo se prepolovio u odnosu na 2001. godinu (s 5 049 na 2 747). No znatno se povećao broj doseljenih iz Srbije, 2 511 prema samo 211 u 2001. godini. Među njima bilo je više ženskih nego muških imigranata, što čini razliku od doseljenih iz drugih država, gdje je omjer muških i ženskih imigranata gotovo isti ili prevladavaju muški migranti.¹⁹ Očito je da se radi o povratku prijeratnog stanovništva koje je izbjeglo tijekom i nakon redarstvene akcije Oluja, s tim da se ne može ustanoviti radi li se o fiktivnim ili stalnim imigrantima. Prema istraživanju koje su proveli M. Mesić i D. Bagić (2010.), proizlazi da svaki treći registrirani povratnik (33,2 %) više-manje stalno živi u Hrvatskoj. S obzirom na razmještaj naseljenosti, iako je u svakom naselju zabilježeno doseljeničko stanovništvo iz Srbije, ono se najmanje naselilo u naseljima Kninsko Polje, Ljubač, Očestovo i Vrpolje; manje od 2 % ukupno doseljenih iz Srbije ili manje od 50 osoba u svakom naselju. Najviše ih se nastanilo u Kninu: 878 osoba ili 35 % ukupno doseljenih. U ostalim naseljima (Plavno, Polača, Strmica), tamo gdje je stanovništvo srpske narodnosti bilo u većini, doselilo se prosječno oko 200 osoba po naselju.

Među doseljenim stanovništvom u Grad Knin važno je spomenuti i imigraciju iz Njemačke na koju je otpadalo 11 % (ili 731) ukupnih imigranta iz inozemstva. Više od dvije trećine (78,1 %) naselilo se u naselje Knin. Pretpostavka je da se radi o generiranom doseljavanju Hrvata iz Bosne i Hercegovine koji su imali prognanički status u Njemačkoj, kao što je to slučaj u ostalim prostorima Hrvatske (KLEMPIC BOGADI, LAJIC, 2014.).

Što se tiče unutarnje imigracije koja je bila nešto viša nego vanjska (6 475 osoba prema 6 285), i dalje su najvažnije međužupanijske migracije koje su prešle razinu od 60 % ukupnih unutarnjih migracija. Udio muškaraca i žena, u odnosu na ranije godine, gotovo je ujednačen i to na svim teritorijalnim razinama unutarnjih doseljavanja. Naselje Knin je i u tim migracijama privlačilo stanovništvo

age of them decided to move to Croatia permanently after the wartime occupation, mostly in the aforementioned areas under the special governance (LAJIC, 2002; KLEMPIC BOGADI, LAJIC, 2014). The Town of Knin is located near the border with Bosnia and Herzegovina, which was probably the reason why so many immigrants came from Bosnia and Herzegovina into this depopulated region. The highest concentration of immigrants from Bosnia and Herzegovina was in four settlements: Golubić, Knin, Kninsko Polje and Kovačić (Fig. 4). The settlement of Knin stood out by accepting more than three-quarters of the total immigrant population for Bosnia and Herzegovina, which made up 34% of the total population of the settlement. The only settlement with no immigrants from Bosnia and Herzegovina was Polača.

According to data obtained from the census in 2011, external immigration has become significant. In the Town of Knin's total population, external immigrants made up more than 80% (82.8%). The number of immigrants from Bosnia and Herzegovina halved in comparison with the number from 2001 (from 5,049 to 2,747). However, the number of immigrants from Serbia markedly increased, from only 211 in 2001 to 2,511 in 2011. Again, the percentage of women was higher than men, which is different from the situation with immigrants from other countries, where the number of male immigrants was either the same or higher than female immigrants.¹⁹ This was obviously the case of the return of those people who lived there before the war started and who fled during the events of Operation Storm. It is difficult to conclude whether these immigrants were fictional or real. According to the research which was done by M. Mesić and D. Bagić (2010), it can be seen that every third registered returnee (33.2%) has more or less constantly lived in Croatia. As for the spatial distribution of immigrants, although Serb population was present in every settlement, they were barely present in the settlements of Kninsko Polje, Ljubač, Očestovo and Vrpolje; less than 2% of the total immigrants from Serbia, or 50 per-

¹⁹ Koeficijent maskuliniteta doseljenih iz Srbije iznosio je 91,5, iz Bosne i Hercegovine 97,3, a iz Njemačke, Slovenije i ostalih zemalja koeficijent maskuliniteta bio je viši od 106.

¹⁹ Sex ratio of the immigrants from Serbia was 91.5. It was 97.3 for immigrants from Bosnia and Herzegovina, and higher than 106 for immigrants from Germany, Slovenia and other countries.

pa se tako dvije trećine doseljenih naselilo u Knin, a između 5 % i 8 % u naselja u njegovoj blizini: Golubić, Kninsko Polje i Kovačić. Najmanji udio doseljenih (manje od 0,5 %) iz drugih dijelova Hrvatske bio je u naseljima gdje je udio stanovništva srpske narodnosti viši od 80 % u ukupnom stanovništvu.

Doseljavanje stanovništva u nekim je naseljima uzrokovalo demografsko „pomlađivanje“ populacije. Unatoč tome što je na razini Grada medijalna starost stanovništva 2011. viša za 4,8 godina u odnosu na 2001., situacija je drukčija na razini naselja (Tab. 6.). Tako je sedam od 13 naselja bilo demografski mlađe 2011. godine u odnosu na 2001. Najveće „pomlađivanje“ stanovništva, i to za više od devet godina, zabilježeno je u naseljima Golubić i Potkonje. U ostalim naseljima smanjivanje medijalne starosti bilo je znatno niže, od 0,4 do 3 godina. S druge strane, stanovništvo naselja Knin je 2011. bilo starije za 5,3 godine u odnosu na deset godina ranije, kada je bilo „najmlađe“ naselje, s medijalnom starosti od 31,4 godine, a 2011. to je Kosovo Polje. Razlog povećanju me-

sons in each settlement on average. The majority of them settled in Knin: 878 persons or 35% of the total Serb immigration. In other settlements in which Serb population had been the majority (Plavno, Polača, Strmica), some 200 per settlement moved in on average.

It is important to mention immigration from Germany, which contributed 11% (or 731) of the total immigration from abroad. More than two-thirds (78.1%) moved to the settlement of Knin. It can be assumed that these people were refugees from Bosnia and Herzegovina who decided to move to Croatia, a similar situation as in other parts of Croatia (KLEMPIĆ BOGADI, LAJIĆ, 2014).

In terms of internal migrations, they were slightly higher than external (6,475 persons, as opposed to 6,285). The most important type was inter-county, which constituted 60% of total internal migrations. The proportion of male and female immigrants, compared to earlier years, was nearly even, at all territorial levels. The settlement of Knin was an attractive destination for a large number of migrants, about two-thirds of them, and the settlements of Golubić, Kninsko Polje and Kovačić attracted from 5% to 8% of the migrants. The lowest percentage (0.5%) of immigrants from other parts of Croatia moved to settlements in which the percentage of Serb population was higher than 80%.

This immigration caused some settlements to undergo the process of “rejuvenation”. Although the median age at the level of Town in 2011 was 4.8 years higher than in 2001, the situation was different at the level of settlement (Tab. 6). Seven out of thirteen settlements were demographically younger in 2011 than in 2001. The most significant “rejuvenation”, by more than 9 years, was recorded in the settlements of Golubić and Potkonje. In the rest of the settlements, the reduction of the median age was significantly lower, from 0.4 to 3 years. On the other hand, the population of the settlement of Knin was 5.3 years older in 2011 than in 2001, when it had been the “youngest” settlement with the median age of 31.4 years. In 2011, the youngest settlement was Kosovo Polje. The cause of this increase of the median age can probably be seen in the emigration of younger population due to economic reasons. Knin was the only settlement in the last intercensal period with a

TABLICA 6. Medijalna starost stanovništva Grada Knina, 1991., 2001. i 2011. (po naseljima)

TABLE 6 Median age of the Town of Knin, 1991, 2001 and 2011 (by settlements)

Naselja / Settlements	Popisne godine / Census years		
	1991.	2001.	2011.
Golubić	39,3	52,3	42,5
Knin	32,7	31,4	36,7
Kninsko polje	32,1	33,9	33,5
Kovačić	33,1	36,5	40,4
Ljubač	38,3	63,4	61,1
Oćestovo	44,6	64,6	65,4
Plavno	41,8	66,5	64,4
Polača	36,6	63,1	60,2
Potkonje	42,0	63,4	54,1
Radljevac	44,3	65,1	65,3
Strmica	38,2	63,0	67,0
Vrpolje	36,2	55,3	54,8
Žagrović	35,1	46,7	48,6
GRAD KNIN	34,7	35,0	39,8

Izvor / Source: Izračunali autori na osnovi podataka iz / Calculated by the authors according to the data from: *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujka 1991., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Dokumentacija 911, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.; URL 2, URL 4.*

dijalne starosti stanovništva Knina vjerojatno je iseljavanje mlađeg stanovništva zbog ekonomskih razloga. Knin je zapravo jedino naselje koje je u posljednjem međupopisnom razdoblju zabilježilo negativan migracijski saldo: iselila se 1 067 osoba više nego doselila.²⁰ Što se tiče starosne strukture, i Knin i Kosovo Polje obilježava 3. tip ostarjelosti (*starost*) (JURIC, 2017.).²¹ Potrebno je naglasiti da čak šest naselja karakterizira *krajnje duboka starost* (tip 7). Riječ je o naseljima u kojima je većinsko srpsko stanovništvo. Unatoč imigraciji, očito je riječ o doseljenicima starije generacije koji ne osiguravaju (bio)reprodukciju stanovništva. Potvrđuju to M. Mesić i D. Bagić (2011.) iz čijih istraživanja proizlazi da je čak 30 % povratničke populacije iz Srbije starije od 65 godina, a više od 45 % je starije od 55 godina te da je riječ većim dijelom o samačkim kućanstvima u kojima češće prevladavaju žene.

PROMJENA SASTAVA STANOVNIŠTVA PREMA NARODNOSTI

Aktualna demografska struktura Grada Knina po narodnosnoj/etničkoj pripadnosti uglavnom je posljedica ratnih zbivanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u prvoj polovici 1990-ih, koja su dovela do velikih migracijskih kretanja stanovništva. Manju ulogu imaju druge dinamičke odrednice kretanja stanovništva, natalitet i mortalitet, a potrebno je spomenuti i promjenu definicije ukupnog stanovništva u popisima. Osim toga, vjerojatno je kod određenog dijela stanovništva došlo do promjene izjašnjavanja prema nacionalnoj pripadnosti. Naime, kategorija „narodnosna pripadnost“ vrlo je promjenjiva od popisa do popisa, jer ne ovisi samo o subjektivnim osjećajima pojedinca nego i o trenutačnoj političkoj situaciji i državnoj politici (MRĐEN, 2002).

U međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. došlo je do znatne promjene etničkog sastava koja se

net migration: 1,067 more people emigrated than immigrated.²⁰ As for the population's age structure, both Knin and Kosovo Polje were marked by Type 3 of ageing (*old age*) (JURIC, 2017).²¹ It is important to emphasize that six settlements were characterized by *extremely advanced old age* (Type 7). These were settlements in which most of the population were Serb. Despite the immigration, these people were mostly members of older generations which cannot provide sufficient (bio)reproduction for the population. M. Mesić and D. Bagić (2011) came to similar conclusions. They note that 30% of the returnees from Serbia are older than 65 years, and more than 45% of them are older than 55. These are mostly single households with female inhabitants.

CHANGE OF ETHNIC COMPOSITION OF POPULATION

The current ethnic composition of the Town of Knin is mostly the result of wartime conditions in Croatia and Bosnia and Herzegovina in the first half of the 1990s, which led to various migrations. Other dynamic parameters played a less important role, such as birth rates and mortality. It is also important to note that the definition of total population changed from one census to another. In addition, one can assume that a certain part of the population changed their ethnic declaration in the meantime. The category of “ethnic affiliation” changed frequently, because it depends on both subjective opinion and political circumstances (MRĐEN, 2002).

In the intercensal period from 1991 to 2001, there was a significant change of ethnic composition, which was primarily seen in the change of Serb population. According to the data from 1991, the percentage of Serb population in the total population of the Town of Knin was higher than three-quarters: 85.5% or 19,679 (Tab. 7).

²⁰ Uz Knin, negativan migracijski saldo karakterizirao je i naselje Radljevac, koji je 2011. imao samo 75 stanovnika. Stopa je iznosila 0,6 ‰, a apsolutno je to bilo -1 osoba.

²¹ Prema bodovnom modelu demografske ostarjelosti (NEJAŠMIĆ, 2005.).

²⁰ In addition to Knin, negative net migration was present in Radljevac as well, which only had 75 residents in 2011. Its relative migration change was 0.6‰, or -1 person in the absolute value.

²¹ According to demographic ageing model based on point values (NEJAŠMIĆ, 2005.).

Naselja / Settlements	1991.				2001.				2011.			
	Ukupno stanovnika / Total population	Hrvati / Croats	Srbi /Serbs	Ostali / Other	Ukupno stanovnika / Total population	Hrvati / Croats	Srbi / Serbs	Ostali / Other	Ukupno stanovnika / Total population	Hrvati / Croats	Srbi / Serbs	Ostali / Other
Golubić	1424	17	1389	13	654	261	364	29	1 029	642	373	(Z)
Knin	12 331	1 660	9 867	684	11 128	9 676	1 169	263	10 633	9 001	1 429	141
Kninsko Polje	408	58	342	7	536	473	58	5	864	791	70	(Z)
Kovačić	1 185	115	1 025	30	915	664	235	16	900	614	276	(Z)
Ljubač	172	4	163	5	87	6	80	1	78	(Z)	(Z)	(Z)
Očestovo	351	1	348	1	160	0	133	22	144	(Z)	142	(Z)
Plavno	1 720	0	17 08	4	266	6	257	3	253	(Z)	253	(Z)
Polaća	1 586	5	1 577	1	134	0	130	4	210	(Z)	209	(Z)
Potkonje	198	155	31	4	85	80	4	1	110	106	(Z)	(Z)
Radljevac	387	2	384	1	105	11	71	23	75	(Z)	(Z)	(Z)
Strmica	1 334	5	1 298	23	268	6	256	6	261	16	237	(Z)
Vrpolje	536	343	174	14	204	156	46	2	213	186	27	(Z)
Žagrović	1 393	7	1 373	10	648	272	361	15	637	242	389	(Z)
GRAD KNIN	23 025	2 372	19 679	797	15 190	11 611	3 164	390	15 407	11 612	3 551	234
Udio u ukupnom stanovništvu (u %) / Share in total population (in %)												
Golubić	100,0	1,2	97,5	0,9	100,0	39,9	55,7	4,4	100,0	62,4	36,2	(Z)
Knin	100,0	13,5	80,0	5,5	100,0	87,0	10,5	2,4	100,0	84,7	13,4	1,3
Kninsko Polje	100,0	14,2	83,8	1,7	100,0	88,2	10,8	0,9	100,0	91,6	8,1	(Z)
Kovačić	100,0	9,7	86,5	2,5	100,0	72,6	25,7	1,7	100,0	68,2	30,7	(Z)
Ljubač	100,0	2,3	94,8	2,9	100,0	6,9	92,0	1,1	100,0	(Z)	(Z)	(Z)
Očestovo	100,0	0,3	99,1	0,3	100,0	0,0	83,1	13,8	100,0	(Z)	98,6	(Z)
Plavno	100,0	0,0	99,3	0,2	100,0	2,3	96,6	1,1	100,0	(Z)	100,0	(Z)
Polaća	100,0	0,3	99,4	0,1	100,0	0,0	97,0	3,0	100,0	(Z)	99,5	(Z)
Potkonje	100,0	78,3	15,7	2,0	100,0	94,1	4,7	1,2	100,0	96,4	(Z)	(Z)
Radljevac	100,0	0,5	99,2	0,3	100,0	10,5	67,6	21,9	100,0	(Z)	(Z)	(Z)
Strmica	100,0	0,4	97,3	1,7	100,0	2,2	95,5	2,2	100,0	6,1	90,8	(Z)
Vrpolje	100,0	64,0	32,5	2,6	100,0	76,5	22,5	1,0	100,0	87,3	12,7	(Z)
Žagrović	100,0	0,5	98,6	0,7	100,0	42,0	55,7	2,3	100,0	38,0	61,1	(Z)
GRAD KNIN	100,0	10,3	85,5	3,5	100,0	76,4	20,8	2,6	100,0	75,4	23,0	1,5

TABLICA 7. *Stanovništvo prema narodnosti Grada Knina, 1991., 2001. i 2001. (po naseljima)*
TABLE 7 *Ethnic structure of the population of the Town of Knin, 1991, 2001, and 2011 (by settlements)*

Napomena: Razlika do „Ukupno“ odnosi se na osobe nepoznate nacionalne pripadnosti i na zaštićeni podatak (Z).

Note: The difference to “Total” refers to unknown ethnic affiliation and protected data (Z).

Izvor / Source: *Popis stanovništva, domaćinstava i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujka 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Dokumentacija 881, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1992.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujak 2001., Tablica 1.1.2, Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, popis 2001.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, CD-ROM.; *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Tablica 1.1.4, Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, popis 2011.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb (Posebna obrada / Special data processing).

ponajprije ogleđa u promjeni broja i udjela stanovnika srpske narodnosti u ukupnom stanovništvu Grada. Prema podacima popisa stanovništva iz 1991. godine, u ukupnom je stanovništvu udio Srba u Gradu Kninu bio veći od tri četvrtine: 85,5 % ili 19 679 (Tab. 7.). Istim popisom evidentirana su 2 372 Hrvata, što je bilo 10,3 % ukupnog stanovništva Grada. Od pripadnika ostalih narodnosti²² i onih koji se nisu nacionalno izjasnili,²³ najviše je bilo Jugoslavena (1,9 % ili 441).

Deset godina kasnije (2001.) nacionalna struktura znatno je izmijenjena. Ona je s jedne strane najvećim dijelom posljedica masovnog iseljavanja Srba za vrijeme i na završetku rata, a s druge strane posljedica je doseljavanja većinom Hrvata iz drugih naselja u Hrvatskoj i iz Bosne i Hercegovine. Veličinu emigracijskog kontingenta Srba iz Hrvatske u razdoblju 1991. – 2001. teško je pouzdano odrediti, no to je iseljavanje svakako jedno od najvažnijih obilježja demografske regresije Srba u Hrvatskoj (ŽIVIĆ, 2004.). Iz istraživanja M. Berber i dr. (2008.) na osnovi baze podataka popisa izbjeglih osoba, koji je proveden 1996. godine, proizlazi da su u Srbiji bile registrirane 19 592 izbjegle osobe srpske narodnosti iz Grada Knina.²⁴

²² U kategoriju *Ostali* uključene su nacionalnosti koje 1991. nisu prelazile 0,3 % u ukupnom stanovništvu (Makedonci, Austrijanci, Bugari, Česi, Grci, Mađari, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusi, Rusini, Slovaci, Talijani, Ukrajinci, Vlasi, Židovi).

²³ U skupinu *Nisu se nacionalno izjasnili* uključeni su oni koji se nisu izjasnili prema članku 170 Ustava., Jugoslaveni i oni koji su izjasnili regionalnu pripadnost. U popisu 2011., u ovu skupinu spadaju još i oni koji su se izjasnili u smislu vjerske pripadnosti i neraspoređeni. U Tablici 7. ova skupina (nacionalno neizjašnjenih) i pripadnici ostalih narodnosti prikazana je u kategoriji *Ostali*.

²⁴ Prema istom izvoru, navodi se i 89 izbjeglih osoba hrvatske nacionalne pripadnosti, što ukupno čini 20 914 izbjeglih osoba iz Grada Knina. Autori također navode da „podaci prikazuju samo sliku stanja u 1996. godini, koja nije usporediva sa stanjem u razdoblju 1991. – 2001. te da se na osnovi raspoloživih podataka ne može zaključiti koliko se izbjeglica u sljedećih pet godina vratilo u Hrvatsku, kao ni to jesu li eventualni povratnici ostali u Hrvatskoj, ili su ponovno napustili zemlju porijekla“ (BERBER I DR. 2008., 30).

The same census showed that 2,372 Croats lived in Knin, which represented 10.3% of the population. Among other minorities which declared their ethnic affiliation²² and those which did not,²³ Yugoslavs were the most numerous (1.9% or 441).

Ten years later (2001), ethnic structure changed significantly. The change was, on one hand, the result of war and mass emigration of Serb people, and, on the other hand, the result of the immigration of Croats from other settlements in Croatia or Bosnia and Herzegovina. It is difficult to determine the scope of the emigration of Serb people from 1991 to 2001 reliably, but it is definitely one of the most important features of demographic regression of Serb minority in Croatia (ŽIVIĆ, 2004). From M. Berber et al.'s research (2008), which analyzed data related to exiled and displaced population from 1996, it is evident that 19,592 people in Serbia registered as Serb refugees from the Town of Knin.²⁴

According to the results of the census in 2001, the percentage of Serb population in the Town of Knin was reduced by 84% in relation to 1991. In terms of total numbers, this means that the Serb

²² The category of “others” included ethnic minorities whose percentage in the total population was lower than 0.3% in 1991. Those are Macedonians, Austrians, Bulgarians, Czechs, Greeks, Hungarians, Germans, Poles, Roma, Romanians, Russians, Ruthenians, Slovaks, Italians, Ukrainians, Vlachs and Jews people.

²³ The category of “no ethnic affiliation” includes those who did not, according to the Article 170 of the Constitution, specify their ethnic affiliation, claimed to be Yugoslav, or those who only declared their regional affiliation. In 2011 census, this category additionally included those who specified their religious affiliation but declared their ethnic affiliation as “unspecified”. Table 7 shows this category as “other.”

²⁴ According to the same source, there were 89 people of Croat ethnicity as well. This makes the total number of refugees 20,914. The authors point out that “this was only the case of the year 1996, and that this data is not comparable with the period from 1991 to 2001. They argue that this data cannot be used to reliably determine the number of refugees who returned to Croatia in the following five years or whether they stayed in Croatia at all” (BERBER ET AL., 2008, 30).

Prema rezultatima popisa iz 2001., proizlazi da je udio Srba u ukupnom stanovništvu Grada Knina u odnosu na 1991. smanjen za 84 % ili s gotovo 20 000 na nešto više od 3 000. S druge strane, povećao se broj Hrvata s 2 372 (1991.) na 11 613 (2001.) tako da su Hrvati 2001. godine činili više od dvije trećine stanovništva (76,5 %), a Srbi 20,8 %. Smanjen je udio i ostalih nacionalnosti, sa 190 osoba 1991. godine na 113 osoba 2001. godine te broj onih koji se nisu nacionalno izjasnili, sa 607 na 270. U ovoj je skupini 1991. godine bio najveći broj Jugoslavena (441) koji kao kategorija 2001. nisu postojali. Smanjivanje broja ostalih nacionalnosti i onih koji se nisu nacionalno izjasnili može se objasniti promjenom u izjašnjavanju. Vjerojatno se određen broj osoba iz navedenih dviju skupina prilikom popisa 2001. izjasnio većim dijelom kao Hrvati, a drugi kao Srbi.

Etnička slika se prema popisu iz 2011. godine nije puno promijenila. Iako je broj Hrvata ostao isti kao 2001. godine (povećanje je u odnosu na 2001. bilo samo za jednu osobu), njihov udio u ukupnom stanovništvu se smanjio sa 76,4 % na 75,4 %, dok je udio Srba povećan na 23,0 % (ili za 387 osoba). Posljedica je to većeg doseljavanja stanovništva iz Srbije u posljednjem međupopisnom razdoblju (2001. – 2011.), kada se doselilo 2 511 osoba.

Narodnosni sastav stanovništva naselja

Analiza nacionalne strukture na razini naselja 1991. pokazuje da je u osam naselja (od 13), i to onih koja se teritorijalno nalaze u rubnim dijelovima Grada, udio stanovništva srpske nacionalnosti bio viši od 94 % u ukupnom stanovništvu, a u četiri od njih (Očestovo, Plavno, Polača, Žagrović) taj je udio dosezao gotovo 100 % (Tab. 7., Sl. 5.). U Kninu i u dva naselja koja s njim graniče (Kninsko Polje, Kovačić) Srbi su činili oko tri četvrtine ukupnog stanovništva. Najmanji udio bio je u naseljima Potkonje i Vrpolje, koja se također nalaze u središnjem dijelu, a u kojima su Hrvati bili većinsko stanovništvo. Inače, naselje Knin u odnosu na ostala pokazuje šarolikiju etničku sliku. Tako je, uz Srbe i Hrvate, bilo 1,4 % osoba (ili 171) ostalih nacionalnosti, među kojima su najbrojniji

population decreased from approximately 20 thousand to 3 thousand. On the other hand, Croat population increased from 2,372 (1991) to 11,613 (2001), so Croats made up more than two-thirds of the population (76.5%) and Serb made up 20.8%. The percentages of other ethnic minorities were reduced as well, from 190 in 1991 to 113 persons in 2001. In addition, the number of those who did not specify their ethnic affiliation was reduced as well, from 607 to 270. Among them, the Yugoslavs were the most numerous (441) in 1991, but they did not even exist as a category in 2001. The decrease in other ethnicities' numbers can be explained by the change in affiliation. A certain part of people who were unaffiliated in the earlier census probably declared as either Croat or Serb in the 2001 census.

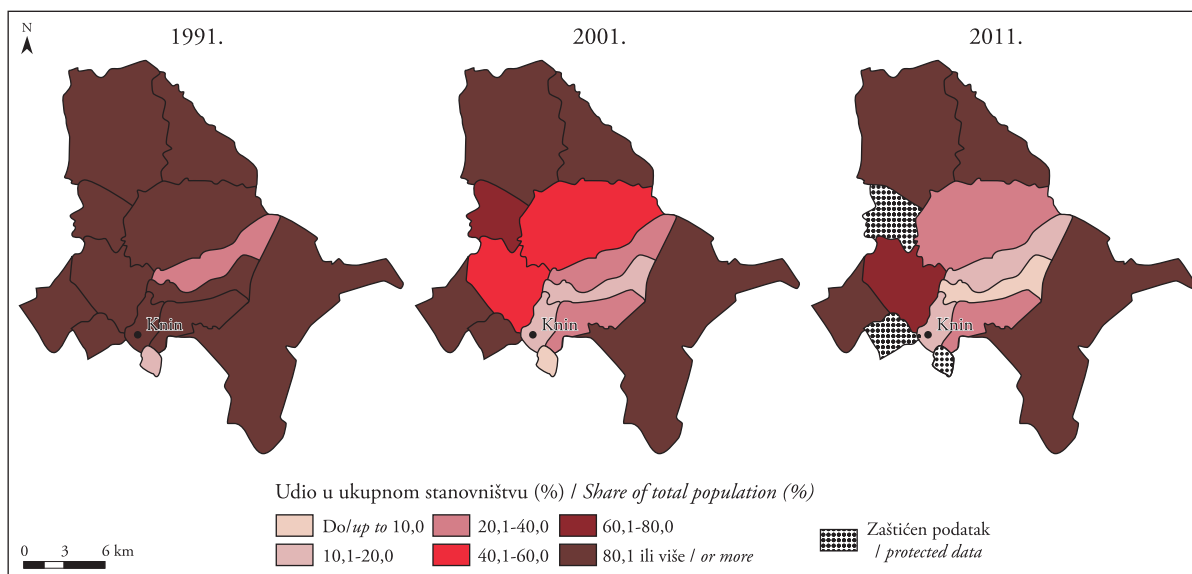
In 2011, the region's ethnic structure did not change significantly. Although Croat population remained the same as in 2001 (the increase was by a single person), its percentage in the total population dropped from 76.5% to 75.4%. On the other hand, Serb population increased to 23.0% (by 387 persons). This was the result of a significant wave of immigration of Serbs during the last intercensal period (2001 – 2011), when 2,511 persons moved.

Ethnic composition by settlement

The analysis of ethnic composition at the level of settlements in 1991 showed that in eight settlements (from thirteen in total), markedly those which were on the periphery of the administrative town, more than 94% of population were Serb, and in four of those settlements (Očestovo, Plavno, Polača, Žagrović) this percentage was nearly 100% (Tab. 7, Fig. 5). In Knin and two neighbouring settlements (Kninsko Polje, Kovačić), approximately three-quarters of the population were Serbian. The lowest percentage of Serb population was in the settlements of Potkonje and Vrpolje, which are located in the central part of the region, and in which Croat population was the majority. The settlement of Knin, compared to others, exhibits a greater level of variety in terms of ethnic composition. In 1991, there were 1.4% (or 171 persons) ethnicities other than Croats or Serbs,

bili Crnogorci, Muslimani²⁵ i Slovenci,²⁶ a nešto više od 4% osoba (ili 513) koje se nisu nacionalno izjasnile, od toga 381 osobe koje su se izjasnile kao „Jugoslaveni“.

mostly Montenegrins, Muslims²⁵ and Slovenians.²⁶ A little over 4% (or 513) were people who did not declare any ethnic affiliation, of whom 381 were “Yugoslavs”.

SLIKA 5. Stanovništvo srpske narodnosti Grada Knina, 1991., 2001. i 2001. (po naseljima)

FIGURE 5 Population of Serbian nationality of the Town of Knin, 1991, 2001 and 2001. (by settlements)

Izvor / Source: Kao za Tablicu 7. / As for Table 7

Do većih promjena u nacionalnoj strukturi stanovništva došlo je u razdoblju 1991. – 2001. na cijelom teritoriju Grada Knina i na razini naselja. U svim se naseljima smanjio broj osoba srpske narodnosti. Najveće smanjenje, za više od 60 %, zabilježeno je u tri naselja (Knin, Kninsko Polje, Kovačić). Najizraženiji pad bio je u Kninskom Polju i Kninu, gdje je udio Srba smanjen s oko 87 % na nešto više od 10 % u ukupnom stanovništvu. Iako je na razini Grada 2001. zabilježeno visoko apsolutno i relativno smanjenje pripadnika srpske narodnosti u odnosu na 1991., u četiri naselja (Ljubač, Plavno, Polača, Strmica) njihov je udio u ukupnom stanovništvu naselja i dalje bio viši od 90 %, kao i 1991. No treba napomenuti da je riječ o naseljima koja su populacijski mala. Naime, 1991. godine imala su više od 1 300 stanovnika (osim naselja Ljubač), a 2001. manje od 300. Tako je npr. naselje Polača u 1991. godini imalo 1 586

In the period from 1991 to 2001, significant changes occurred in the ethnic composition, both at the level of the Town of Knin and the level of settlement. All settlements experienced a decrease in their Serb population. The highest rate of decrease, more than 60%, was in three settlements (Knin, Kninsko Polje, Kovačić). In Kninsko Polje and Knin, the decrease was the most significant, where the percentage of Serb population dropped from 87% to slightly more than 10%. Although the Serb population generally decreased at the level of the Town in 2001, in four settlements (Ljubač, Plavno, Polača, Strmica) the majority of population was still Serb (more than 90%), similar to 1991. However, it is important to note that these settlements are very small. In 1991, these settlements had more than 1,300 residents (except Ljubač), but less than 300 in 2001. For example, the population of Polača was 1,586 in 1991, but

²⁵ Prema popisu 1991., postojala je kategorija Musliman, za razliku od popisa 2001. i 2011. kada se upotrebljavao pojam Bošnjak.

²⁶ Uz navedene nacionalnosti, u Kninu su prema popisu 1991. godine živjeli još Makedonci (11 osoba), Albanci (šest), Česi (jedan), Grci (šest), Mađari (10), Poljaci (15), Rusini (tri), Slovaci (pet), Talijani (dva) i još četiri osobe ostalih narodnosti.

²⁵ “Muslims” category existed in 1991 census, unlike in 2001 and 2011, when the term “Bosniaks” was used.

²⁶ Along with the mentioned nationalities, in 1991 there were also Macedonians (11 persons), Albanians (6), Czechs (1), Greeks (6), Hungarians (10), Poles (15), Ruthenians (3), Slovaks (5), Italians (2) and 4 more persons of other ethnicities.

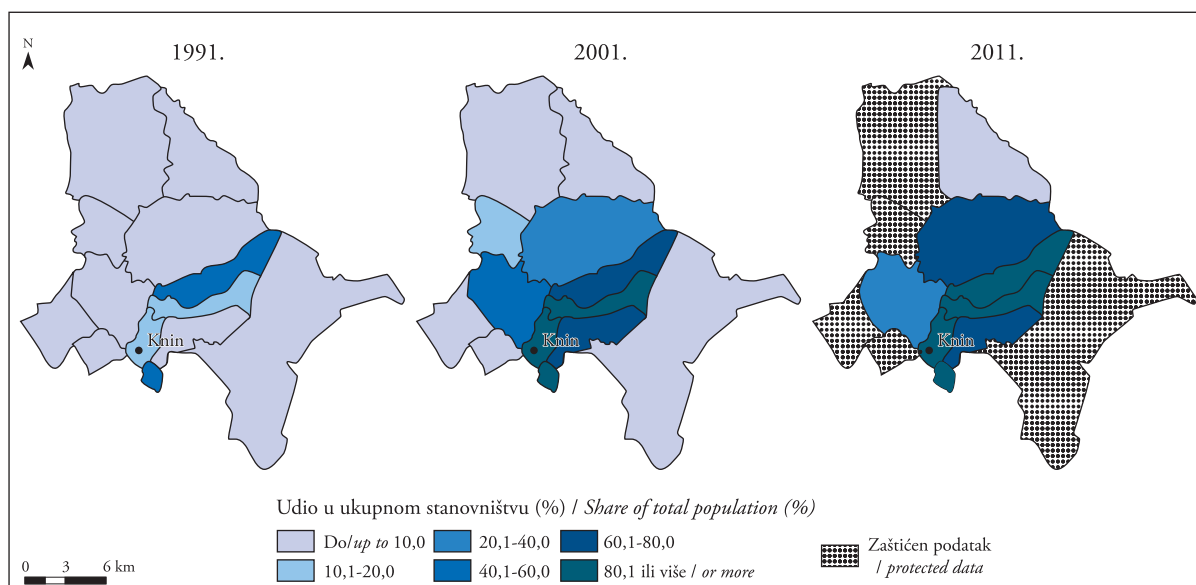
stanovnika, a 2001. godine samo 134, od kojih su čak 130 bila srpske nacionalnosti. Što se tiče pripadnika ostalih nacionalnosti i osoba koje se nisu nacionalno izjasnile, u četiri je naselja došlo do povećanja njihova broja 2001. U naseljima Polača, Radljevac i Žagrović povećao se broj osoba koje se nisu nacionalno izjasnile, a u naselju Golubić, uz nacionalno neizjašnjene osobe, povećao se i broj Bošnjaka i Albanaca.

Prostorni raspored Hrvata 1991. godine, kojih je u ukupnom stanovništvu Grada bilo samo 10,3 % (2 372), ograničen je uglavnom na naselja u središnjem dijelu oko Knina. Riječ je o četiri naselja: Knin, Kninsko Polje, Vrpolje i Potkonje (Sl. 6.). U dva od navedenih naselja (Vrpolje i Potkonje) Hrvati su činili natpolovičnu većinu: u Vrpolju 64,0 % u ukupnom stanovništvu, a u Potkonju 78,3 %. To su, inače, jedina dva naselja od ukupno 13 u kojima su Hrvati bili većinski. U naselju Knin iste je godine živjelo oko 1 600 tisuća Hrvata, a 9 700 tisuća Srba; odnos je iznosio 13,5 % prema 80,0 %. Gotovo isti udio Hrvata bio je u Kninskom Polju (14,2 %), dok je u ostalim naseljima udio stanovništva hrvatske nacionalnosti bio manji od 2,5 %, odnosno manje od 1 %. Jedino u naselju Plavno, koje je 1991. godine imalo 1 720 stanovnika, nije bilo stanovnika hrvatske nacionalnosti, a 2001. godine to je bio slučaj u naseljima Očestovo i Polača.

only 134 in 2001. Out of those 134, 130 were of Serb nationality. As for the members of other nationalities and those who did not express any affiliation, four settlements experienced an increase in their numbers in 2001. In the settlements of Polača, Radiljevac and Žagrović, the number of non-affiliated people increased, while in the settlement of Golubić, the number of both non-affiliated and the number of Bosniak and Albanian people increased.

The spatial distribution of Croats in 1991, which constituted only 10.3% (or 2,372) of the Town's total population, was mostly limited to the central settlements near Knin. These were four most prominent settlements: Knin, Kninsko Polje, Vrpolje and Potkonje (Fig. 6). In two of these (Vrpolje and Potkonje), Croats were the majority: 64% in Vrpolje and 78.3% in Potkonje. These were the only two settlements in which Croats were the majority. In the settlement of Knin, 1,600 Croats lived in 1991, and 9,700 Serbs: the relation was 13.5% to 80.0%. Nearly the same percentage of Croats lived in Kninsko Polje (14.2%), while significantly lower percentages (less than 2.5%) were in other settlements. Plavno was the only settlement which had no Croat residents in 1991, when its population was 1,720. In 2001, this was the case in Očestovo and Polača.

The data from 2001 shows that the spatial distri-

SLIKA 6. Stanovništvo hrvatske nacionalnosti Grada Knina, 1991., 2001. i 2011. (po naseljima)

FIGURE 6 Population of Croatian nationality of the Town of Knin, 1991, 2001 and 2011 (by settlements)

Izvor / Source: Kao za Tablicu 7. / As for Table 7

Prema popisu iz 2001. godine, iako se apsolutno i relativno povećao broj Hrvata, i dalje je zadržana prostorna distribucija s najvećim udjelom u središnjim naseljima, s tim da je taj udio znatno povećan – na više od 70 % u sva četiri naselja u odnosu na 1991. Nastavno na ta naselja, povećao se udio u još dva naselja (Golubić i Žagrović). U ostalim naseljima (njih pet) povećanje je bilo manje od 15 postotnih poena, a u dva naselja (Oćestovo i Polača) došlo je do apsolutnog i relativnog smanjenja.

Prema posljednjem popisu stanovništva (2011.), iako je sva naselja osim Knina obilježavao pozitivan migracijski saldo, samo je u pet naselja, od ukupno 13, zabilježen porast broja stanovnika hrvatske nacionalnosti u odnosu na 2001. godinu.²⁷ Doseljavanje stanovništva iz ostalih krajeva Hrvatske i Hrvata iz Bosne i Hercegovine u razdoblju 2001. – 2011. nije znatnije utjecalo na povećanje broja stanovnika hrvatske nacionalnosti na razini Grada. Tako je broj Hrvata 2011. godine bio veći u odnosu na 2001. za samo jednu osobu; odnos je bio 1 612 prema 1 611. No prostorna distribucija (u središnjem dijelu) i dalje je zadržana, s tim da je u četiri naselja došlo do povećanja njihova udjela. Najveće povećanje zabilježeno je u naselju Golubić (za više od 20 postotnih poena), a nešto manje u naselju Vrpolje (za 11 postotnih poena). Time je udio većinskog stanovništva hrvatske narodnosti povećan na šest naselja, s tim da je viši od 90 % u ukupnom stanovništvu bio jedino u Kninskom Polju i Potkonju, naseljima u kojima je hrvatsko stanovništvo imalo natpolovičnu većinu i 1991. godine.

Smanjenje stanovništva hrvatske narodnosti zabilježeno je u naselju Knin, za 685 osoba, pa je tako i udio u ukupnom stanovništvu smanjen s 87,0 % na 84,7 %. Navedeno smanjenje povezano je i s doseljavanjem Srba iz Srbije, za 260 osoba te je time došlo i do povećanja njihova udjela u ukupnom stanovništvu Knina, s 10,5 % (2001.) na 13,4 % (2011.). Povećanje broja stanovnika srpske narodnosti zabilježeno je u još šest naselja (za ona za koja postoje podaci), od kojih najviše u naselju Polača (za 79 stanovnika).²⁸ Kao i kod

bution of Croat population remained similar, although the absolute and relative numbers of Croat population increased. In all four settlements, the percentages of Croats increased significantly – to more than 70%, compared to 1991. In two more settlements, the percentages increased as well (Golubić and Žagrović). In the remaining settlements (five of them), the increase was less than 15%, and in two settlements (Oćestovo and Polača) there was a relative and absolute decrease.

According to the last census (2011), all settlements except Knin, were characterized by positive net migration, although only five settlements (out of 13) experienced an increase of Croat population compared to 2001.²⁷ Immigration of Croats from other parts of Croatia and Bosnia and Herzegovina from 2001 to 2011 did not affect significantly the increase of Croat population at the level of the Town. In 2011, the number of Croat people was higher by just one person: 1,612 to 1,611. However, the spatial distribution which was characteristic in the previous periods remained largely similar. There was also a relative increase of Croat population in four settlements. The greatest increase was in Golubić (by 20%), followed by Vrpolje (by 11%). This means that the number of settlements where Croats were the majority increased to six. In two settlements, Kninsko Polje and Potkonje, there were more than 90% of Croats. Those are settlements in which Croats were already been the majority in 1991.

The decrease of Croat population was recorded in the settlement of Knin (for 685 persons), which affected the relative proportion as well (from 87.0% to 84.7%). This reduction is partially connected to the immigration of Serb people from Serbia (260 persons), which also affected their relative increase (from 10.5% in 2001 to 13.4% in 2011). The increase of the Serb population was recorded in six more settlements (at least those which have available data), with Polača having the highest increase (by 79 persons).²⁸ Spatial consoli-

²⁷ Zbog zaštićenosti podataka u pet naselja, ne može se vidjeti je li došlo do porasta ili smanjenja broja stanovnika.

²⁸ Za tri naselja (Ljubač, Radljevac, Potkonje) podaci su zaštićeni, ali se može pretpostaviti da je vjerojatno povećan broj Srba u prva dva naselja.

²⁷ Due to data protection in five settlements, it cannot be seen whether there has been any increase or decrease in the number of inhabitants.

²⁸ Data for three settlements is protected (Ljubač, Radljevac, Potkonje), but it can be assumed that Serb population increased in the first two settlements.

hrvatskog stanovništva, i kod srpskog je primjetna konsolidacija u nekim naseljima, što je slučaj naselja Očestovo, Polača i Plavno u kojima je udio Srba povećan na 98,6 % do 100,0 %.

ZAKLJUČAK

Na osnovi analize rezultata posljednja dva međupopisna razdoblja (1991. – 2001. i 2001. – 2011.), apstrahirajući pri tome problematiku koja proizlazi iz djelomične neusporedivosti rezultata te dijelom nepostojeće vitalne statistike, proizlazi da je u Gradu Kninu nakon 1991. zabilježeno veliko smanjenje broja stanovnika. Iako je taj prostor i prije 1990-ih imao negativne demografske trendove, ratna zbivanja su ih samo produbila i intenzivirala. Uz negativnu prirodnu komponentu velik udio u depopulaciji imala je negativna migracijska komponenta i to u međupopisnom razdoblju 1991. – 2001. Riječ je o znatnim prisilnim iseljavanjima tijekom i na kraju Domovinskog rata. Grad je izgubio trećinu stanovništva, a u nekim naseljima populacija se višestruko smanjila.

U sljedećem razdoblju 2001. – 2011., iako su vrijednosti migracijskog salda bile pozitivne, to nije bilo dovoljno da se nadomjesti prirodna depopulacija te gubitak stanovništva nastao ratnim događanjima devedesetih godina prošlog stoljeća. S tim u vezi došlo je do promjene migracijskih obilježja stanovništva, pri čemu je udio autohtonog stanovništva znatno smanjen. Prema rezultatima iz posljednjeg popisa 2011., samo je šestina stanovništva od rođenja živjela u istom mjestu stanovanja, a u nekim naseljima i manje od 3 %. Sve to utjecalo je na promjenu slike narodnosne strukture. Nekada većinsko stanovništvo srpske nacionalnosti svedeno je na jednu četvrtinu, dok je udio Hrvata povećan na dvije trećine, ne samo zbog doseljavanja iz ostalih dijelova Hrvatske nego i zbog doseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine. Bez obzira na apsolutno i relativno povećanje stanovništva hrvatske nacionalnosti, što se tiče prostorne distribucije i dalje je zadržana njihova teritorijalna koncentracija u središnjem dijelu područja Grada Knina.

Unatoč pozitivnom migracijskom saldu, odmakli proces demografskog starenja obilježava gotovo

datation is characteristic for Serb population as well, so the settlements of Očestovo, Polača and Plavno had the relative increase from 98.6% to 100%.

CONCLUSION

From the analysis of the results from the last two intercensal periods (1991-2001 and 2001-2011), it is evident that the Town of Knin recorded a significant decrease of its population after 1991. This result is obtainable by partially abstracting methodological problems which stem from incomparable censuses or unavailable data. Although this area had already experienced negative demographic trends prior to 1991, they were exacerbated and intensified by war. The causes of depopulation were both negative natural population change and net emigration, in the intercensal period from 1991 to 2001. These were forced displacements during the Croatian War of Independence and at its end. The Town of Knin lost a third of its population, and some settlements lost much higher percentages of their population.

In the next intercensal period, from 2001 to 2011, net immigration was not enough to compensate for the loss of population due to negative natural change and wartime consequences. Migration did play an important role in redefining the structure of the population, though, most notably in the reduction of the indigenous population. According to the results of 2011 census, only one-sixth of the area's population lived in the same place they were born. In some settlements this proportion was less than 3%. Before the war, the Serb population was the majority, but after the war, it was reduced to about a quarter. On the other hand, Croat population increased to two-thirds, as the result of migration from other parts of Croatia, but also from Bosnia and Herzegovina. Regardless of its absolute or relative increase, it is evident that there was a specific spatial distribution which remained characteristic of Croat population. Most Croats settled in the central area of the Town of Knin.

Despite the positive net migration, most settlements experienced deepened demographic ageing. Half of the settlements were characterized by deep

sva naselja. Među njima izdvaja se čak polovina naselja čije stanovništvo obilježava krajnje duboka demografska starost koja se odnosi na naselja s prevladavajućim srpskim stanovništvom. Iako je prema posljednjem popisu zabilježeno doseljavanje iz Srbije, riječ je o povratničkom kontingentu najstarije generacije koji ne osigurava (bio)reprodukciju što će vjerojatno dovesti do demografskog izumiranja naselja. Između 13 naselja izdvaja se Kninsko Polje koje ima relativno povoljnu demografsku dinamiku: kontinuiran izrazit porast stanovništva u tri posljednja popisa, pozitivan migracijski saldo te, unatoč negativnoj, ali slaboj prirodnoj promjeni, demografski je najmlađe naselje.

demographic ageing, mostly settlements with Serb majority. The last intercensal period saw an increase of immigrants from Serbia, but these were mostly elderly returnees who cannot provide the necessary (bio)reproduction needed to revitalize the demographic structure of the area, which will inevitably lead to demographic extinction of some settlements. Among thirteen observed settlements, Kninsko Polje stood out as the one with a relatively favourable demographic dynamic. Its continuous increase of population in the last three censuses and positive net migration mean that, despite its low natural population change, demographically it represents the youngest settlement.

IZVORI /
SOURCES

- Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005., CD-ROM.
- Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, Dokumentacija 911, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1994.
- Popis stanovništva, domaćinstava i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991., Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Dokumentacija 881, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1992.
- Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991.*, Tablica 1.1.6. *Stanovništvo prema migracijskim obilježjima*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, CD-ROM.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujak 2001.*, Tablica 1.1.22, *Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, popis 2001.* Državni zavod za statistiku, Zagreb, CD-ROM.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001.*, Tablica 1.1.9, *Stanovništvo prema migracijskim obilježjima po naseljima, popis 2001.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, CD-ROM.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, Tablica 1.1.4, *Stanovništvo prema narodnosti po naseljima, popis 2011.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb (Posebna obrada).
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011.*, Tablica 1.1.38, *Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu po naseljima, popis 2011.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb (Posebna obrada).
- Središnji registar prostornih jedinica Republike Hrvatske*, 2011., Državna geodetska uprava, Zagreb.
- URL 1: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujak 2001., Metodološka objašnjenja*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <http://www.dzs.hr/>, 5. 12. 2017.
- URL 2: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujak 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, popis 2001.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <http://www.dzs.hr/>, 20. 10. 2017.
- URL 3: *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011., Metodološka objašnjenja*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <http://www.dzs.hr/>, 5. 12. 2017.
- URL 4: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, popis 2011.*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <http://www.dzs.hr/>, 4. 11. 2017.
- URL 5: *Statistički ljetopis 2003., Metodološka objašnjenja*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <http://www.dzs.hr/>, 11. 12. 2017.
- URL 6: *Statistički ljetopis 2016., Upravno-teritorijalni ustroj, Metodološka objašnjenja, Izvori i metode prikupljanja podataka*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, <http://www.dzs.hr/>, 16. 10. 2017.
- URL 7: *Zakon o područjima državne skrbi*, Narodne novine, službeni list Republike Hrvatske, Izdanje: 44/1996 / 5. lipnja 1996., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1996_06_44_854.html, 11. 12. 2017.
- Vitalna statistika RH*, Tablogrami rođenih i umrlih po naseljima 1991. – 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb.

LITERATURA /
BIBLIOGRAPHY

- AKRAP, A. (1995): Demografsko stanje i procesi u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na privremeno okupirani prostor, *Revija za socijalnu politiku*, 2 (1), 37-50.
- AKRAP, A., GELO, J., GRIZELJ, M. (1999): Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998. godine, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 8 (5-6), 679-723.
- BARA, M., LAJIC, I. (2009): Prisilne, iznuđene i organizirane migracije u etnodemografskom oblikovanju Hrvatske: primjer Slavonije, *Migracijske i etničke teme*, 25 (4), 337-362.
- BERBER, M., GRBIĆ, B., PAVKOV, S. (2008): Promene udela stanovništva hrvatske i srpske nacionalne pripadnosti u Republici Hrvatskoj po gradovima i opštinama na osnovu rezultata popisa iz 1991. i 2001. godine, *Stanovništvo*, 2, 23-62.
- BONIFAZI, C., MAMOLO, M. (2004): Past and current trends of Balkans migrations, *Espace, Populations, Sociétés*, 3, 519-531.
- FRIGANOVIĆ, A. M. (1990): *Demogeografija: stanovništvo svijeta*, Školska knjiga, Zagreb, pp. 271.
- GELO, J. (1999): Ratni učinci na promjene demografskih struktura u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 8 (5-6), 735-749.
- GLAMUZINA, M., ŠILJKOVIC, Ž., GLAMUZINA, N. (2005): Demographic development of the Town of Knin in 1991/2001 intercensal period, *Geoadria*, 10 (1), 69-89.
- HOVY, B. (2011): Koliko ih je napustilo zemlju? Raseljavanje građana bivše Jugoslavije, u: *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*, (ur. Penev, G.), Društvo demografa Srbije, DemoBalk, Beograd, 27-47.
- JURIC, A. (2017): *Utjecaj migracija na kretanje broja stanovnika Grada Knina, 1991.-2011.*, Diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Zadar, pp. 62.
- KIRALJ, R., PUHARIĆ, Z., ČAVIĆ, D. (2014): Domovinski rat i demografska kretanja u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 8, 257-290.
- KLEMPIC BOGADI, S., LAJIC, I. (2014): Suvremena migracijska obilježja statističkih jedinica Republike Hrvatske, *Migracijske i etničke teme*, 30 (3), 437-477.
- KOTZAMANIS, B., PILIDIS, A. (2011): Doseljavanja s područja Balkana i promene u prostornom razmeštaju stanovništva Grčke, u: *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*, (ur. Penev, G.), Društvo demografa Srbije, DemoBalk, Beograd, 239-258.
- LAJIC, I. (1995): Demografski razvitak Hrvatske u razdoblju od 1991. do 1994., *Revija za sociologiju*, 1-2, 55-64.
- LAJIC, I. (2002): Hrvatske migracije početkom 21. stoljeća, *Migracijske i etničke teme*, 18 (2-3), 135-149.
- LAJIC, I., BARA, M. (2010): Uticaj rata u Hrvatskoj 1991.-1995. na promenu udela Srba u nacionalnom sastavu stanovništva Slavonije, *Stanovništvo*, 1, 49-73.
- MESIĆ, M., BAGIĆ, D. (2011): *Manjinski povratak u Hrvatsku – Studija otvorenog procesa*, Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR), Zagreb, pp. 212.
- MRĐEN, S. (2002): Narodnost u popisima. Promjenljiva i nestalna kategorija, *Stanovništvo*, 1-4, 77-103.
- MRĐEN, S., BARIĆ, D. (2016): Starenje stanovništva u Šibensko-kninskoj županiji: grandparent boom, *Geoadria*, 21 (1), 113-142.
- NEJAŠMIĆ, I. (1992): Neke populacijsko-geografske značajke sjeverno-dalmatinske unutrašnjosti (općine Benkovac, Drniš, Knin i Obrovac), *Sociologija sela*, 30 (1-2), 61-72.
- NEJAŠMIĆ, I. (2005): *Demogeografija: stanovništvo u prostornim odnosima i procesima*, Školska knjiga, Zagreb, pp. 283.
- NEJAŠMIĆ, I. (2014): Iseljavanje iz Hrvatske od 1900. do 2001.: demografske posljedice stoljetnog procesa,

- Migracijske i etničke teme*, 30 (3), 405-435, DOI: 10.11567/met.30.3.6
- NEJAŠMIĆ, I., ŠTAMBUK, M. (2003): Demografsko stanje i procesi u neurbanim naseljima Republike Hrvatske, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 12 (3-4), 469-493.
- NEJAŠMIĆ, I., TOSKIĆ, A. (2016): Ostarjelost stanovništva seoskih naselja Republike Hrvatske, *Migracijske i etničke teme*, 32 (2), 191-219, DOI: 10.11567/met.32.2.2
- PEJNOVIĆ, D. (2004): Depopulacija županija i disparitet u regionalnom razvoju Hrvatske, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 13 (4-5), 701-726.
- POKOS, N. (1999): Procjena broja iseljenih stanovnika Republike Hrvatske od popisa stanovništva 1991. do 30. lipnja 1998. godine, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 8 (5-6), 725-734.
- STANIĆ, S., JELAČA, L. (2015): Promjene u strukturama stanovništva Grada Knina, *Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke*, 8, 185-210.
- ŠTERC, S., POKOS, N. (1993): Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 2 (2-3), 305-333.
- TURK, I., ŠIMUNIĆ, N., JOVANIĆ, M. (2015): Promjene u sastavu stanovništva prema narodnosti u Karlovačkoj i Ličko-senjskoj županiji od 1991. do 2011, *Migracijske i etničke teme*, (2), 275-309, DOI: 10.11567/met.31.2.4
- WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (2003): Demografske promjene i globalni demografski procesi u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju, *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 1 (1), 91-103.
- WERTHEIMER-BALETIĆ, A. (2017): *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika (Izbor radova)*, Meridijani, Zagreb, 592.
- ŽIVIĆ, D. (1999): Promjene u dinamici i razmještaju prognaničko-izbjegličkog kontingenta u Republici Hrvatskoj od sredine 1991. do sredine 1998. godine, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 8 (5-6), 767-791.
- ŽIVIĆ, D. (2004): Prisilne migracije i etničke promjene u Hrvatskoj između 1991. i 2001. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 36 (2), 639-661.
- ŽIVIĆ, D. (2005): Demografski ratni gubici kao determinanta razvoja stanovništva Istočne Hrvatske u razdoblju 1991. – 2001., *Migracijske i etničke teme*, 21 (1-2), 123-141.
- ŽIVIĆ, D. (2014): Prisilne (ratne) migracije kao čimbenik demografskih promjena u Hrvatskoj (1991. – 2011.), u: *Zbornik radova znanstvenog skupa Demografija u Hrvatskoj*, (ur. Akrap, A., Čipin, I., Strmota, M.), Ekonomski fakultet, Zagreb, 297-319.
- ŽIVIĆ, D., POKOS, N. (2004): Demografski gubici tijekom domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991. – 2001.), *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 13 (4-5), 727-750.